

ارزیابی عوامل پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای در شهر اردبیل با رویکرد آینده پژوهی

عیسی پیری*

استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

علیرضا محمدی

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

حسین شکری پور دیزج

دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۲۵

چکیده

برنامه‌ریزی محله‌ای تمام ویژگی‌ها و ابعاد زندگی شهری را دربرمی‌گیرد که با ارزیابی عوامل پیش‌ران آن می‌توان به بالاترین هدف برنامه شهری یعنی عدالت فضایی دست یافت و بستر مناسبی را برای توسعه پایدار شهری فراهم نمود. در همین راستا، هدف اصلی این تحقیق شناسایی عوامل کلیدی و نیروهای پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای در شهر اردبیل با رویکرد آینده‌پژوهی می‌باشد. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری تحقیق شامل پژوهشگران در حوزه برنامه‌ریزی محله‌ای در شهر اردبیل می‌باشد. حجم نمونه به روش نمونه‌گیری گلوله برفی ۳۰ نفر بدست آمده است (با اشیاع نظری) و برای تجزیه و تحلیل داده‌های این تحقیق از نرم‌افزار میک‌مک استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که متغیرهای قوانین و دستورالعمل‌ها، بینش راهبردی، سیستم اداری، تفویض مسئولیت و قانون‌مندی، بالاترین رتبه‌های تأثیرگذاری و متغیرهای اعتماد اجتماعی، مشارکت ساکنین، توافق جمعی، امنیت و تفویض مسئولیت، بالاترین رتبه‌های تأثیرپذیری کلی را داشته‌اند. درحالت کلی از میان ۲۳ متغیر بررسی شده این پژوهش، تعداد ۱۲ متغیر قوانین و دستورالعمل‌ها، سیستم اداری، بینش راهبردی، مسئولیت‌پذیری، طرح‌های بالادستی، قانون‌مندی، عدالت‌محوری، شفافیت، بستر مشارکتی، تفویض مسئولیت، اثربخشی و پاسخ‌گویی به عنوان عوامل پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای در شهر اردبیل انتخاب شده‌اند. نتیجه این که هرگونه برنامه‌ریزی محله‌ای در شهر اردبیل باید نقش کلیدی عوامل مذکور را مورد توجه قرار دهد. این متغیرها در بهبود برنامه‌ریزی محله‌ای در شهر اردبیل دارای قدرت نفوذ بالا و وابستگی پایینی هستند و اولویت اول در برنامه‌ریزی محله‌ای در شهر اردبیل به حساب می‌آیند.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی محله‌ای، عوامل پیش‌ران، تحلیل ساختاری متقابل، نرم‌افزار Mic Mac، شهر اردبیل.

مقدمه

روند شهری شدن جهان به ویژه پس از جنگ جهانی دوم، آن چنان سریع بوده که پژوهشگران مسائل شهری را دچار حیرت ساخته است (Abdul karim & Diyanah, 2012:9). به طوری که برآورد می‌شود تا سال ۲۰۴۵، ۶۰ درصد از همه مردم جهان در شهرها زندگی خواهند کرد (World Bank, 2018:145). مسائل این پدیده نه تنها سیاست‌های شهرسازی را به طور وسیعی تحت الشعاع قرار داده، بلکه تبعات حاصل از آن در تشدید مسائل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، مدیریتی و محیط‌زیستی جوامع نقش اساسی داشته است (Jose & de Oliveira, 2019:2). با در نظر گرفتن این مسائل نقش برنامه‌ریز می‌تواند در طراحی و پیاده‌سازی اقدامات سازگار در راستای هدف پایداری باشد و به طور هم‌زمان بر بیماری و البته بر نابرابری‌های زیستی عمل و به جلوگیری از تشدید این مشکلات کمک کند (Whittingham, 2013:63). در طی دهه‌های اخیر، بسیاری از سازمان‌ها و نهادهای دخیل در امر مدیریت و برنامه‌ریزی شهری در سطح جهانی بر ترویج نگرش مشارکتی برای تشویق نوعی رهیافت مدیریت و برنامه‌ریزی از پایین به بالا و توانمندسازی «باهمستان‌ها» به منظور نظارت بر اقدامات توسعه‌ای تأکید داشته و تصمیم‌گیری و چاره‌اندیشی درخصوص حل مسائل شهری مبتنی بر اجتماعات محله‌ای را با هدف تأمین شرایط لازم برای رفاه شهروندان مدنظر داشته‌اند (Afshani and Ahmadi, 2019: 2). توجه به نقش و اهمیت حکومت محلی و همچنین مشارکت شهروندان در اجرای تصمیمات دو عامل مهم نیل به توسعه‌ای مناسب در مقیاس محلی بوده است (Park, 2015:7 and Oliver Rogers); بنابراین، بهترین نقطه شروع حرکت به سوی توسعه و پایداری محسوب شده است (Fanni and Kazemi, 2015: 3). محله به عنوان یکی از اندام‌های سیستم شهر، بنیان بسیاری از سیاست‌ها و روش‌های شهری در توسعه چشم‌انداز پایداری شهری جهان قرار گرفته است (Azimi Amoli and Ershadi Vahram, 2017: 6). رویکرد محله‌گرایی به عنوان روش‌داری برای مقابله با گسست کالبدی شهرها و افت کیفیت اجتماعی محیط‌های شهری معاصر مطرح شده است که دریافت‌های یکنواخت و خالی از هویت و تمایزات مکانی شکل گرفته است (Khazaei and Razavian, 2016: 3). نظریه محله‌محوری، محله‌ها و سلول‌های شهری را واحد برنامه‌ریزی خود قرار داده و عمدتاً به ابعاد مشارکتی، پتانسیل‌ها، ظرفیت‌ها و سرمایه‌های اجتماعی موجود در محله‌ها تأکید می‌کند (Zanganeh et al, 2017: 2). با توجه به این امر همراه‌سازی و ادغام برنامه‌ریزی محله‌محور با رویکرد آینده‌پژوهی می‌تواند برای حل مشکلات نوین شهری مفید واقع شود. آینده‌پژوهی به عنوان بعدی مکمل در برنامه‌ریزی استراتژیک سعی در برطرف نمودن چالش‌های موجود و تحقق رشد اقتصادی، توسعه اجتماعی با در نظر داشتن دغدغه‌های زیست‌محیطی دارد (Godet et al, 2009: 86). شهر اردبیل با توسعه بی‌رویه و متخلخل و مشکلاتی هم‌چون افزایش هزینه‌های خدمات‌رسانی، ساخت و ساز بر روی اراضی نامناسب، تشدید آلودگی هوا، عدم توجه به بافت‌های موجود جهت بهسازی و نوسازی و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی روبرو می‌باشد (Design and Exploration Consulting Engineers, 2015: 68) که ادامه توسعه با روند ذکر شده باعث تشدید مسائل اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی

به‌خصوص در سطح محلات خواهد شد. بنابراین آنچه نیاز است، تجدیدنظر در رویکردهای کلان‌مدیریتی و به‌کارگیری ابزارهای جدید در برنامه‌ریزی است. برنامه‌ریزی محله‌محور با رویکرد آینده‌پژوهی به‌عنوان رویکردی نوین، فرآیندی است که منجر به نتیجه پایدار عمل برنامه‌ریزی خواهد شد. برای نیل به این هدف در سطح شهر اردبیل لازم است، عوامل کلیدی و نیروهای پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای شهر اردبیل شناسایی شوند. از آنجایی که متغیرها و یا به عبارتی عوامل کلیدی و نیروهای پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای شهر اردبیل شناسایی نشده است، از این رو، در این مقاله که از لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش به‌صورت توصیفی-تحلیلی می‌باشد، بر پایه مبانی نظری حاصل‌شده و با استفاده از روش دلفی شاخص‌ها و متغیرهای تاثیرگذار در برنامه‌ریزی محله‌ای در ابعاد هفت‌گانه برنامه‌ریزی محله‌ای (کالبدی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیطی، نهادی و حکمروایی مطلوب شهری) استخراج گردید. با توجه به اینکه شیوه تحلیل داده‌ها (با استفاده از پرسشنامه) در قالب تکنیک دلفی به منظور اخذ نظرات نخبگان و خبرگان در حوزه برنامه‌ریزی و آینده‌پژوهی می‌باشد، نوع روش تحلیل در این تحقیق از نوع تحلیل ساختاری می‌باشد. روش تحلیل ساختاری برای تحلیل روابط بین متغیرها به‌ویژه در سیستم‌های گسترده و دارای ابعاد متعدد به کار می‌رود. این روش در نرم‌افزار میک‌مک اجرا می‌شود. روش کار بدین گونه است که ابتدا متغیرهای مهم در حوزه موردنظر شناسایی می‌شود، سپس در ماتریسی مانند ماتریس تحلیل اثرات وارد می‌شوند و میزان ارتباط میان این متغیرها در حوزه مربوط، توسط خبرگان تشخیص داده می‌شود. متغیرهای موجود در سطرها بر متغیرهای موجود در ستون‌ها تاثیر می‌گذارند؛ بدین ترتیب متغیرهای سطرها، تاثیرگذار و متغیرهای ستون‌ها، تاثیرپذیرند. میزان ارتباط متغیرها با اعداد بین صفر تا سه سنجیده می‌شود. بگونه‌ای که، بر اساس نظرات گروه کارشناسان در قالب اعداد (صفر به معنای عدم)، (۱ به معنای تأثیر ضعیف)، (۲ به معنای تأثیر متوسط) و (۳ به معنای تأثیر زیاد) ارزش‌گذاری می‌شوند (Godet & Adam, 2006: 91). لذا سوال اصلی تحقیق به این شکل می‌باشد که عوامل کلیدی و نیروهای پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای شهر اردبیل کدام‌اند؟

جدول ۱. ابعاد، متغیرها و معرف‌های برنامه‌ریزی محله‌ای در شهر اردبیل

Table 1. Dimensions, variables and indicators of neighborhood planning in Ardabil city

ابعاد	متغیرها	معرف‌ها
کالبدی	بستر کالبدی مناسب	وجود مکان‌های عمومی مناسب برای تجمع، وجود امکانات و تجهیزات کالبدی مربوط به وظایف عملکردی ادارات در سطح محلات (آموزشی، بهداشتی و درمانی، ورزشی، مذهبی، ارتباطات و ...)
اجتماعی	مشارکت اعتماد اجتماعی	شناسایی، برنامه‌ریزی و رفع مشکلات محله، پرداخت به‌موقع و سالانه عوارض شهری اعتماد به اهالی محله، اعتماد به مدیریت شهری
فرهنگی	آگاهی و شناخت هویت وجود بستر فرهنگی مناسب	آگاهی و شناخت ساکنین محلات نسبت به امور محله و ارتباط با اهالی محله احساس تعلق به محله و عدم تمایل به ترک محله، احساس مسئولیت نسبت به محله، وجود نمادها و نشانه‌های خاص در محلات وجود آداب مربوط به همکاری و استفاده مناسب از خدمات ادارات (نظافت، آب، برق، گاز و...)، احساس مسئولیت مردم محله نسبت به اموال و اماکن عمومی محله، رعایت حقوق افراد محله توسط ساکنین محلات، آموزش شهروندی از طرف ادارات شهری در حوزه عملکردشان
اقتصادی	اشتغال	ایجاد اشتغال در حوزه عملکرد محله‌ای، نزدیک بودن محل زندگی با محل کار ساکنین محلات
محیطی	مباحث زیست‌محیطی مخاطرات محیطی	آلودگی‌های صوتی، بصری و زیست‌محیطی لحاظ کردن مخاطرات محیطی در طرح‌ها و پروژه‌های شهری
نهادی	طرح‌های بالادستی قوانین و دستورالعمل‌ها	جایگاه مقیاس محله در طرح‌های بالادستی ادارات، همه‌جانبه‌نگری در برنامه‌ریزی برای محلات جایگاه محلات و برنامه‌ریزی محله‌ای در مجموعه قوانین ادارات، جایگاه محلات و برنامه‌ریزی محله‌ای (لحاظ همه ابعاد زندگی محله‌ای) در قانون برنامه بودجه ادارات
حکمرایی مطلوب شهری	سیستم اداری مشارکت پاسخ‌گویی مسئولیت‌پذیری قانون‌مندی توافق جمعی عدالت‌محوری شفافیت اثربخشی و کارایی بینش راهبردی	شرح وظایف مدیران و کارشناسان، ارتباط رشته تحصیلی کارشناسان حوزه برنامه‌ریزی در رابطه با محلات، وجود کارشناس یا مسئول مستقیم برای محله (از قبیل هیئت امنا محله، شورایار محله یا کارشناس محله)، انتخاب محل کار کارکنان در شرایط یکسان با اولویت نزدیکی محل کار و سکونت اتاق فکر و مشورت، مشارکت مردم در برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، مشارکت نهادهای مدنی و بخش خصوصی در برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، جذب سرمایه‌گذاری پاسخ‌گویی مدیریت شهری به وظایف خود، برگزاری جلسات عمومی برای تشریح اقدامات، رضایتمندی از پاسخ‌گویی مدیریت شهری، ایجاد ساز و کاری برای انتقال نیازها و خواسته‌های اهالی محله به مسئولان رده بالا، پاسخ قانع‌کننده مدیران به مردم محله، رو راست بودن مدیران با مردم محله در ارائه برنامه‌ها، پاسخگو بودن مدیران به عنوان یک اصل و باور تلاش مدیران و کارشناسان مرتبط با محله برای تشویق مردم به پذیرش مسئولیت، شایستگی مدیران در پذیرش مسئولیت، احساس مسئولیت مدیران، اعتراف مدیران و کارشناسان به اشتباهات خود، پیگیری تحقق طرح‌های در دست اجرا تأثیرگذاری گروه‌های صاحب نفوذ در تصمیم‌گیری‌های مربوط به محله، میزان پایبندی اهالی محله به قوانین و مقررات وضع شده، آگاهی و اطلاع سیستم اداری از حقوق شهروندی ساکنین محله، پایبندی به عرف و آداب و رسوم محله، التزام به برابری در برابر قانون، مقاومت در برابر رفتارهای خلاف قانون اهالی محله هم‌سویی و هم‌فکری مسئولان و اهالی محله، هم‌فکری مسئولین مرتبط با سایر سازمان‌ها و نهادهای شهری، حمایت از منافع اکثریت گروه‌ها و طبقات اجتماعی، ایجاد ساز و کاری برای مشورت بین سازمان‌های رسمی توسعه شهری و شهروندان عدالت در توزیع برابر و عادلانه امکانات محله، انجام طرح‌های محله در زمان تعیین شده، استفاده معقولانه از منابع و امکانات، عدالت جنسیتی شفافیت در تصمیم‌گیری مربوط به محله، شفافیت در تدوین و اجرای برنامه‌ها، شفافیت در هزینه کرد، شفافیت در ارائه عملکرد، صداقت در ارائه اطلاعات، نظرخواهی از مردم نسبت به طرح‌ها، اظهار نظر مردم محله نسبت به عملکرد مدیران دائمی و مستمر بودن فعالیت‌های مربوط به محله، بهبود روش‌ها و اقدامات براساس دانش جدید، در نظر داشتن رضایت ساکنین محلات، موثر بودن اقدامات مدیریت شهری برای دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده نگاه فراتر از روزمرگی به برنامه‌ریزی محلات، اندیشیدن به اثرات نهایی برنامه در تمامی ابعاد (اجتماعی و فرهنگی، کالبدی، زیست محیطی، اقتصادی، امنیتی) در محلات قبل از انجام، وجود برنامه‌ریزی راهبردی برای محلات نظارت اهالی محله بر تصمیم‌گیری‌های مربوط به محله، ایجاد بستری برای فعالیت مردم، واگذاری اداره محله به خود مردم محله، تفویض اختیار به مردم محله امنیت رفت و آمد مردم محله، امنیت روانی مردم محله، امنیت جانی مردم محله

Source: Research findings, 2020 Adapted from (Maleki et al, 2019), (Sheikhzadeh et al, 2018), (Mohammadi & Rafiei, 2015), (Nourian & Mozaffaree Pour, 2014), (Forouzandeh, 2010), (Ziari et al, 2014), (Prozan et al, 2017), (Ghannad & Sarafi, 2017), (Wates, 2008), (Smith, 2011), (Barton, 2003).

در سال‌های اخیر پژوهش‌های چندی در زمینه برنامه‌ریزی محله‌ای و مدیریت محله‌محور انجام پذیرفته است که در ادامه، برخی از پژوهش‌های انجام گرفته در رابطه با موضوع پژوهش بررسی می‌شود. آیلو^۱ و همکاران (۲۰۱۰) در مقاله‌ای با استفاده از مدل‌های خطی سلسله‌مراتبی نشان دادند که یک روش مؤثر برای شناسایی واحدهای همسایگی می‌تواند به بهبود امکانات تجاری محله و اوقات فراغت مطمئن، تراکم استاندارد ساختمان‌ها و بهبود فضای سبز، کمک کند. فرودینگ^۲ و همکاران (۲۰۱۳) بیان می‌کنند که حمایت اجتماعی، اتحاد و مشارکت مدنی، بلوک‌های مهم و سازنده در کار توسعه محلی و برنامه‌ریزی محله‌ای می‌باشد. پارک و اولیور روگرز^۳ (۲۰۱۵) در پژوهشی عنوان می‌کنند که نظریه برنامه‌ریزی محله‌ای، رهنمودهای مؤثر طراحی هر محله را از نظر مشکلات، عناصر موجود در آن و اجرای آن، مشخص می‌کند. ژانگ^۴ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی نتیجه می‌گیرند که پیامدهای برنامه‌ریزی محله‌محور ارائه سیاست‌ها و بینش‌هایی برای برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیرندگان، برای استفاده بهتر از برنامه‌ریزی‌ها برای دستیابی به توسعه پایدار شهری است. موروکی^۵ و همکاران (۲۰۱۹) شاخص‌های تراکم شهری، فرهنگی و اجتماعی، حمل و نقل، اقتصادی، رشد هوشمند، دسترسی به خدمات شهری، امنیت غذایی، حکمروایی شهری و زیست‌پذیری را جهت رسیدن به محله پایدار مناسب می‌دانند. عبداللهی و رختابناک (۱۳۹۳) ضمن ارزیابی عوامل مؤثر بر پایداری توسعه محله‌ای، به این نتیجه رسیده‌اند که معیارهایی مانند هویت و خوانایی، پویایی و سازگاری، دسترسی به شبکه ارتباطات و خدمات، احساس تعلق، تنوع و سرزندگی، ظرفیت قابل تحمل محله و امنیت و ایمنی، بر پایداری محله‌ای تأثیر مستقیم دارند. فنی و کاظمی (۱۳۹۴) در پژوهشی، نتیجه می‌گیرند که از میان ۳۰ عامل بررسی شده، چهار عامل بالاترین اثرگذاری و اثرپذیری را بر توسعه محله‌ای دارند: نقش و عملکرد فرامحلی محله و نبودن محرک‌های نوسازی و فرسودگی بافت، عدم امنیت فضای محله و نبودن خدمات تفریحی و رفاهی مناسب جهت گذران اوقات فراغت ساکنان. این عوامل از محورهای اصلی شکل‌دهنده سناریوهای توسعه آتی محسوب می‌شوند. فتحی قونسولکندی (۱۳۹۶) نتیجه می‌گیرد که مهم‌ترین عامل در توسعه محله‌ای، متغیر مشارکت اجتماع محلی و متغیر برنامه‌ریزی محله‌ای و متغیر طرح‌های اجرایی شهرسازی است که شهر اردبیل به دلیل ضعف نظام مدیریتی و برنامه‌ریزی به‌طور شایسته نتوانسته است در تهیه و اجرای برنامه‌ها و طرح‌های عمرانی و شهری مشارکت شهروندان را جلب کند. زنگانه و همکاران (۱۳۹۶) نتیجه می‌گیرند؛ جهت دستیابی به توسعه محله‌ای، باید فضای تعاملات اجتماعی مردم با مردم و مردم با مسئولین احیاء شود و حس دلبستگی به مکان بین شهروندان ارتقا یابد و حس اعتماد بین مردم و مسئولین تقویت شود. احدنژاد و همکاران (۱۳۹۷) با بررسی ۷۸ عامل و پس از بررسی میزان و چگونگی تأثیرگذاری این عوامل بر یکدیگر و بر وضعیت آینده کلانشهر تبریز با روش‌های مستقیم و

¹ Aiello

² Fröding

³ Park and Oliver Rogers

⁴ Zhang

⁵ Zhang

غیرمستقیم، ۱۵ عامل کلیدی (نرخ بیکاری، مرگ و میر مادران، میزان سواد، امید به زندگی، مسکن بادوام، ظرفیت حمل و نقل عمومی، اشتغال زنان، مرگ و میر کودکان زیر پنج سال، ضریب جینی، نرخ فقر، مراکز فرهنگی، آلودگی هوا، خانوارهای حاشیه‌نشین، بیکاری جوانان و مدارس دولتی) که بیش‌ترین نقش را در وضعیت آینده توسعه و شکوفایی کلانشهر تبریز دارند، انتخاب کرده‌اند. احقر و ملک حسینی (۱۳۹۸) نتیجه می‌گیرند؛ بیشترین ضرایب شاخص توسعه پایدار در برنامه‌ریزی محله‌محور مربوط به قیمت مسکن، مشارکت جامعه و درآمد می‌باشد. با توجه به پیشینه‌های ذکر شده در پژوهش می‌توان ادعا کرد کمتر پژوهشی به ارزیابی عوامل پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای پرداخته است. از جمله مزایای پژوهش حاضر، جامع و مانع بودن معیارهای پژوهش است؛ زیرا در این پژوهش، از تعداد شاخص‌های محدود با شمولیت بالا، استفاده گردیده است. جنبه نوآوری دیگر پژوهش، به دیدگاه آینده‌نگارانه پژوهش مربوط می‌شود که تا کنون کمتر پژوهشی برنامه‌ریزی محله‌ای را با این روش مورد بررسی قرار داده است.

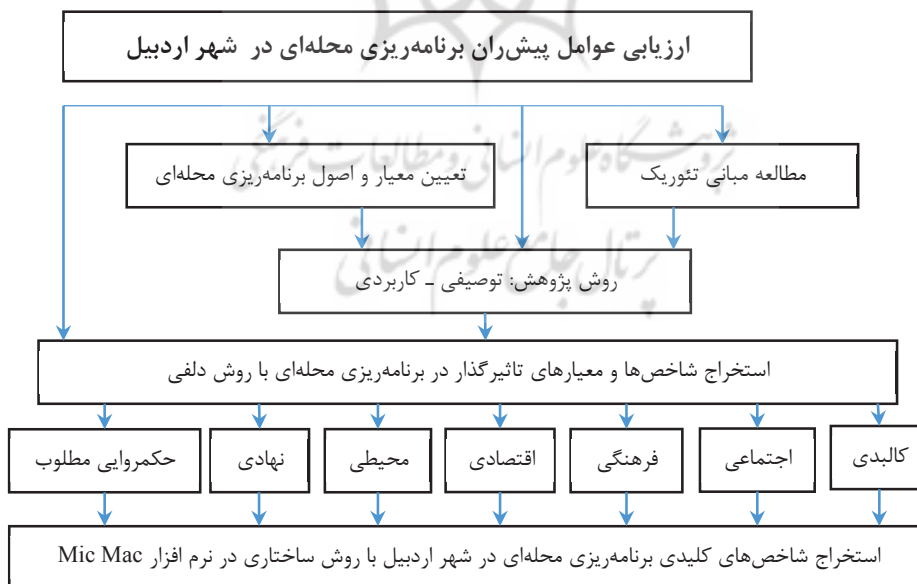
مبانی نظری

هر کشوری برای رسیدن به توسعه باید برای ارتقای زندگی ساکنانش برنامه‌ریزی نماید. یکی از زمینه‌هایی که می‌توان در برنامه‌ریزی‌ها به آن توجه نمود، محلات می‌باشند (Afshani and Ahmadi, 20019:1). توجه به نقش و اهمیت محله و همچنین مشارکت شهروندان در اجرای تصمیمات دو عامل مهم نیل به توسعه‌ای مناسب در مقیاس محلی بوده است؛ بنابراین، بهترین نقطه شروع حرکت به سوی پایداری محسوب شده است (Talmage et al, 2018:3). یکی از عواملی که می‌تواند بر کیفیت زندگی تأثیرگذار باشد برنامه‌ریزی توسعه محلی است (Ghose and Huxhold, 2002:12). در ارتباط با برنامه‌ریزی محله‌ای با توسعه پایدار شهری در الگوهای جدید، دیدگاه خردنگر مبتنی بر مهندسی اجتماعی، جایگزین نگرش کلان می‌شود که در آن حل مسائل شهری از کوچک‌ترین واحد یعنی محله آغاز می‌شود (Mohammadi and Rafiei, 2016:2). البته این موضوع بدان معنا نیست که بار دیگر رویکردهای بالا به پایین را این بار در مقیاس محله انتخاب کنیم، بلکه رویکرد محله‌محور که نگاه سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت در آن پایین به بالا و مبتنی بر مهندسی اجتماعی است به جای نگرش کلان و مقیاس ذهنی با رجوع به عینیات به مقیاس خرد محلی می‌پردازد (Maleki et al, 2019:2). این رویکرد در پی شناخت توانایی و ویژگی‌های محلات و نواحی شهری است (Zanganeh et al, 2017:3). تجارب نشان داده که «مدیریت محله‌محور»، یکی از بهترین راهکارها برای کاهش مشکلات شهری است؛ زیرا محله به‌عنوان یک واحد جغرافیایی - تاریخی که هویت نمادین آن بر اساس مناسبات و روابط اجتماعی و فرهنگی شکل گرفته، مناسب‌ترین و پایدارترین شکل یک سازمان اجتماعی است که بتواند بهترین راه تصمیم‌گیری و اجرا را در اداره امور شهر متجلی سازد (Forouzandeh, 2010:41). همچنین برای حل مشکلات شهری، رهیافت توسعه اجتماعات محله‌ای با تأکید بر پایداری شهری با رویکردی آینده‌پژوهانه در مدیریت شهری، جایگاه ویژه‌ای یافته که با به‌کارگیری الگوهای مدیریتی پایدار امکان‌پذیر است (Ziyari et al, 2017:15). اساس رویکرد آینده‌پژوهی به چالش کشیدن فعلیت

است (Ratcliffe & Krawczyk, 2011:9). به‌کارگیری روش آینده‌نگاری در شهرها و مدل‌سازی مراحل آینده‌نگاری در حیطه مسائل شهری می‌تواند به رواج فرهنگ آینده‌نگاری و کاربرد آن در شهرها انجامیده و با تشویق به مشارکت در حل مسائل شهری مفید واقع شود و به اهداف و سیاست‌گذاری‌های شهری به‌منظور تعیین نمودن نقاط قوت و ضعف، چالش‌ها و فرصت‌ها کمک نماید تا قابلیت و پتانسیل شهر در جهت پیشرفت، توسعه و تحقق آینده مطلوب به‌کار گرفته شود (Yigitcanlar & Dizdaroglu, 2015:7).

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. جمع‌آوری اطلاعات به دو صورت اسنادی-کتابخانه‌ای و میدانی اقدام شده است. شاخص‌ها و معیارهای تاثیرگذار در برنامه‌ریزی محله‌ای براساس روش دلفی در ۷ بعد کالبدی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیطی، نهادی و حکمروایی مطلوب تقسیم‌بندی شده است. جامعه آماری تحقیق شامل پژوهشگران درحوزه برنامه‌ریزی محله‌ای در شهر اردبیل می‌باشد. حجم نمونه به روش نمونه‌گیری گلوله برفی ۳۰ نفر بدست آمده است (با اشیاع نظری). لازم بذکر است که سوالات پرسشنامه ابتدا مورد تایید کارشناسان قرار گرفت (تایید روایی محتوایی پرسشنامه) و سپس در محیط آزمایشی مورد سنجش قرار گرفت که نتایج آزمون آلفای کرونباخ برای پرسشنامه محقق ساخته برابر با ۰/۸۹۴ به‌دست آمد که نشان‌دهنده قابلیت اطمینان بالای ابزار تحقیق (پرسشنامه) می‌باشد. همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌های این تحقیق از نرم‌افزار میک‌مک و جهت تهیه نقشه‌های موضوعی نیز از نرم‌افزار Arc GIS استفاده شده است. فرآیند انجام تحقیق در شکل شماره ۱ ملاحظه می‌گردد.

شکل ۱. فرآیند انجام تحقیق

Fig 1. Research process
Source: Authors

محدوده مورد مطالعه

استان اردبیل در شمال غربی فلات ایران با مساحت بالغ بر ۱۷۹۵۳ کیلومتر مربع که ۱/۱ درصد مساحت کل کشور را تشکیل می‌دهد، قرار گرفته است. استان اردبیل از نظر تقسیمات آب‌وهوایی مطابق پهنه‌بندی اقلیمی، در آب‌وهوای خیلی سرد معتدل قرار دارد، این نوع اقلیم مناطق مرتفع شمالی و شمال غرب کشور را دربرمی‌گیرد. شهر اردبیل که مرکز استان اردبیل می‌باشد، در موقعیت ریاضی ۳۸ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و ۳۸ درجه و ۱۷ دقیقه طول جغرافیایی واقع شده است و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۴۵ متر می‌باشد و در میان کوه‌های تالش و سبلان قرار دارد. دارای زمستان سرد و تابستان‌های معتدل است. جمعیت شهر اردبیل مطابق سرشماری سال ۱۳۹۰ معادل ۴۸۵۱۵۳ نفر بوده، در حالی که در سال ۱۳۹۵ جمعیت آن به ۵۶۴۴۷۴ نفر و در سال ۱۴۰۰ به ۵۸۸۰۰۰ نفر افزایش یافته است و مساحتی برابر ۶۲.۸۹۰.۹۶۲ متر مربع را شامل می‌شود و طبق آخرین تقسیم بندی شامل ۵ منطقه و ۵۱ محله می‌باشد (Deputy of Urban Planning and Architecture of Ardabil Municipality, 2017:39) (شکل شماره ۲). جدول شماره ۲، اطلاعات مربوط به آخرین تقسیمات کشوری شهرستان اردبیل را نشان می‌دهد.

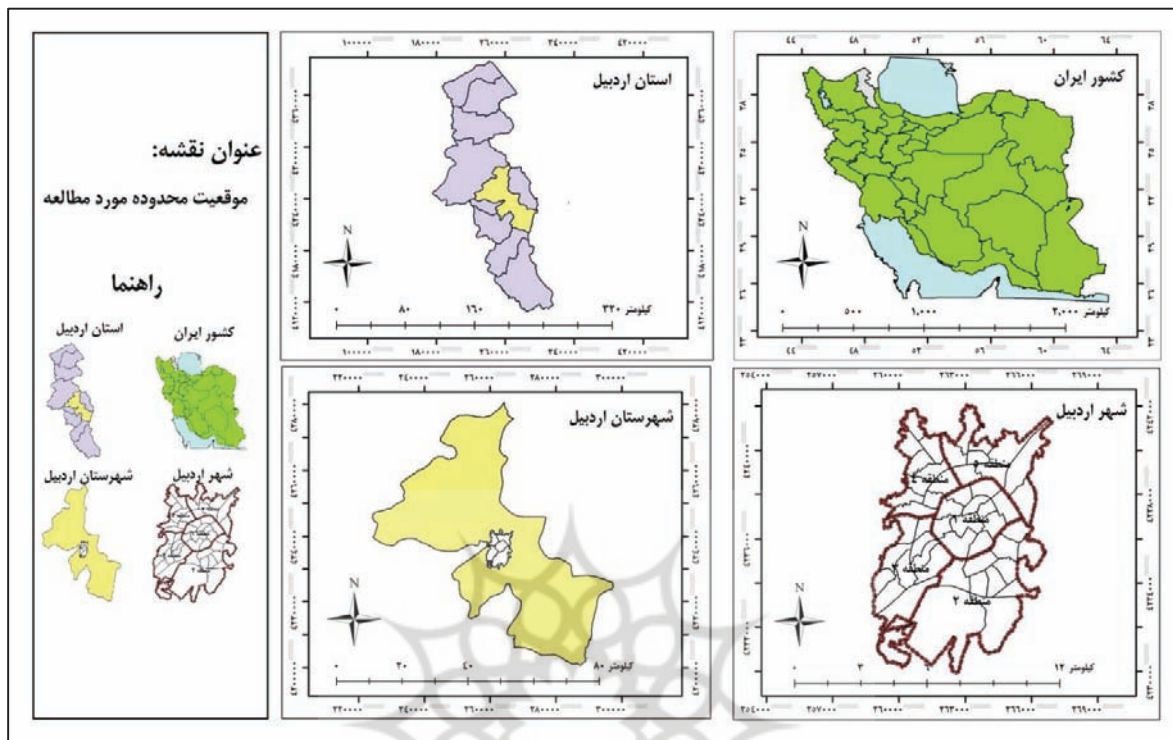
جدول ۱. اطلاعات مربوط به آخرین تقسیمات کشوری شهرستان اردبیل در سال ۱۳۹۵

Table 2. Information about the latest country divisions of Ardabil county in 2016

نام شهرستان	مساحت	جمعیت	تعداد شهرستان	تعداد بخش	تعداد شهر	تعداد دهستان
اردبیل	۱۷۹۵۳km	۱۲۴۹۰۰۰	۱۰	۲۵	۲۱	۶۶

Source: Statistical Yearbook of Ardabil Province, 2016

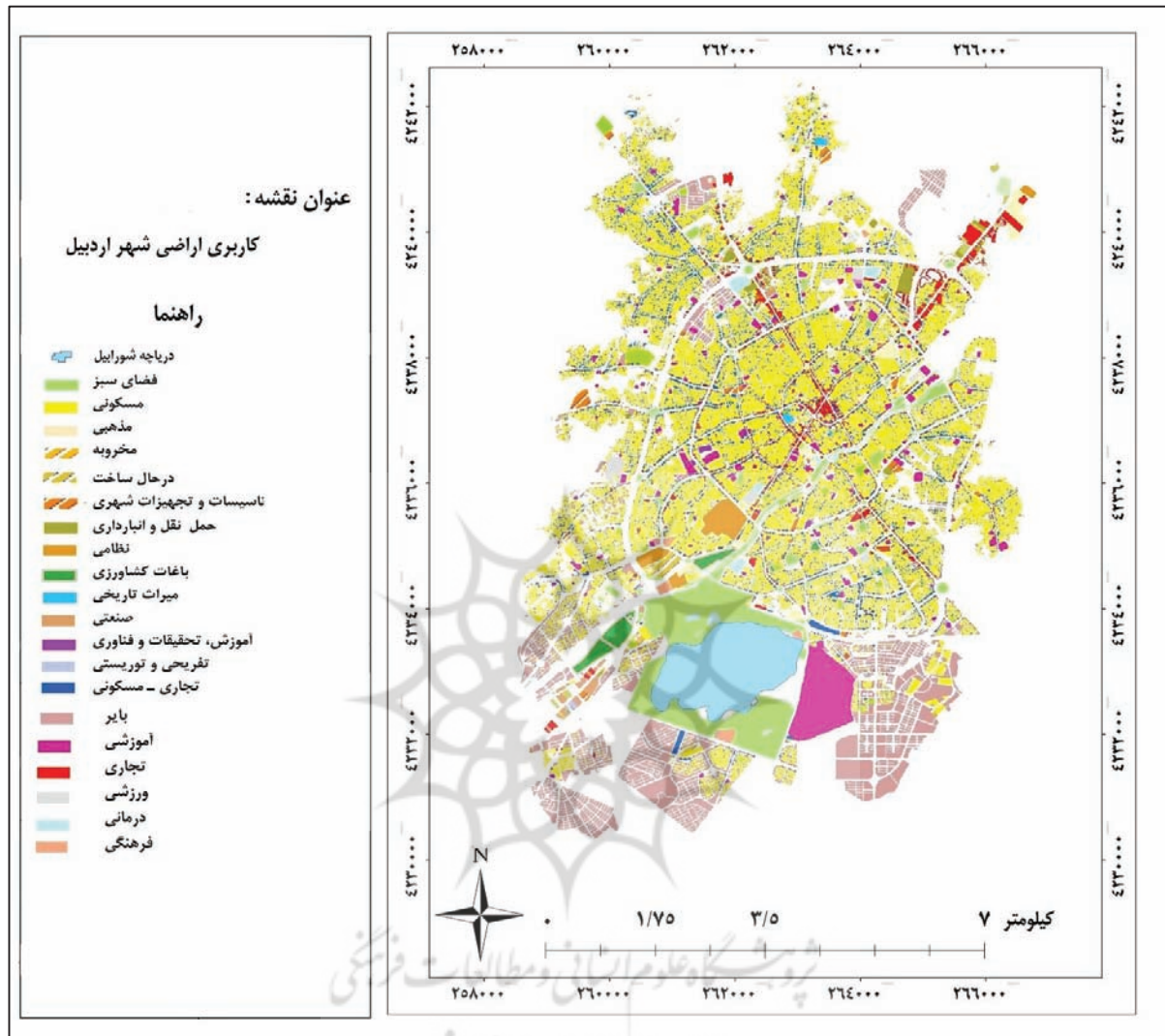

شکل ۲. نقشه موقعیت شهر اردبیل

Fig 2. Location map of Ardabil city
(Source: tarh va kavosh consulting,2007)

وضعیت نظام کاربری اراضی اردبیل

کاربری‌های مسکونی، زمین‌های بایر، باغات و مزارع، کاربری‌های خدماتی و فضای سبز عمده کاربری‌های اردبیل را تشکیل می‌دهند. کاربری مسکونی با مساحتی ۱۹۸۰ هکتاری بیش‌ترین فضای شهری را در بین کاربری‌ها به خود اختصاص داده است که در مجموع ۵۷/۳۱ درصد از مساحت شهر را دربرمی‌گیرد. سرانه مسکونی برای هر نفر ۴۴/۸ متر مربع می‌باشد. بعد از کاربری مسکونی بیش‌ترین سطح توسط معابر و پارکینگ‌ها با مساحتی ۱۳۰۵ هکتاری حدود ۲۰ درصد مساحت شهر را تشکیل داده است. زمین‌های بایر و مخروطه (شامل بایر، در حال ساخت و گورستان) با مساحت ۱۰۱۸ هکتاری ۱۶/۲۴ درصد از شهر را تشکیل می‌دهند. باغات و مزارع به‌همراه رودخانه و مسیل دارای مساحتی ۹۷۵ هکتاری می‌باشد. کاربری‌های خدماتی و فضای سبز نیز از دیگر کاربری‌های عمده شهر هستند (Pars Arian Raoud Consulting Engineers, 2013).

رشد و تراکم جمعیت شهر اردبیل

رشد متوسط نیروی انسانی مناطق شهری شهرستان اردبیل بیش تر از مناطق روستایی است و این امر تأثیر مهاجرت نیروی انسانی روستا به شهر را تأیید می‌کند. نتایج سرشماری از شهرهای بزرگ در سال ۱۳۱۹ ه.ش جمعیت اردبیل را حدود ۶۳ هزار نفر برآورد می‌کند. در نخستین سرشماری عمومی کشور ۱۳۳۵ اردبیل ۶۵۷۴۲ نفر جمعیت داشته است این شهر در سال ۱۳۴۵ حدود ۸۳ هزار نفر جمعیت داشته و طی یک رشد شتابان در سال ۱۳۵۵ این جمعیت به ۱۴۷ هزار نفر می‌رسد. طی دهه ۶۵ - ۵۵ بر آهنگ رشد جمعیت این شهر افزوده شده و در یک پایان دوره جمعیت آن به مرز ۲۸۰ هزار نفر می‌رسد. مطابق سرشماری سال ۱۳۷۵ شهر اردبیل ۳۴۰۳۸۶ نفر جمعیت داشته است این جمعیت در سال ۱۳۸۵ به

ارزیابی عوامل پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای در شهر اردبیل با رویکرد آینده پژوهی. ۸۱

۴۱۸۲۶۲ نفر و در سال ۱۳۹۰ به ۴۸۵۱۵۳ نفر رسیده است که در این سال جمعیت شهر ۶۷ درصد از جمعیت شهرستان را در خود جای داده است و با توجه به این روند شتابان افزایش جمعیت شهری در یک دوره پنج ساله جمعیت شهر در سال ۱۳۹۵ به ۵۶۴۴۷۴ نفر رسیده است که رشدی معادل ۱۱ درصد را نسبت به دوره قبل سرشماری عمومی نفوس و مسکن تجربه کرده است. این میزان در سال ۱۴۰۰ به ۵۸۸۰۰۰ نفر نیز افزایش یافته است (Statistics Center of Iran, 2016:128).

جدول ۲. جمعیت و متوسط نرخ رشد سالیانه نقاط شهری کشور و شهر اردبیل در سال‌های ۹۵-۱۳۳۵

Table 3. Population and average annual growth rate of urban areas of the country and Ardabil city in 1956-2016

شهر اردبیل		نقاط شهری کشور	
نرخ رشد	تعداد جمعیت	نرخ رشد	تعداد جمعیت
دهه	سال	دهه	سال
درصد		درصد	
-	۱۳۳۵	-	۱۳۳۵
۲/۴	۱۳۳۵-۴۵	۵/۰۲	۱۳۳۵-۴۵
۵/۷	۱۳۴۵-۵۵	۴/۹۳	۱۳۴۵-۵۵
۶/۴۳	۱۳۵۵-۶۵	۵/۴۱	۱۳۵۵-۶۵
۱/۹۰	۱۳۷۵-۶۵	۳/۲۱	۱۳۶۵-۷۵
۲/۰۸	۱۳۸۵-۷۵	۲/۷۴	۱۳۷۵-۸۵
۲/۳۸	۱۳۹۵-۸۵	۲/۰۵	۱۳۸۵-۹۵

Source: Statistics Center of Iran, 2016 and the author's calculations

بررسی و مقایسه روند و نرخ رشد شهرنشینی در شهر اردبیل با نرخ رشد نقاط شهری کشور نشان می‌دهد که در دوره‌های ۱۳۴۵-۵۵ و ۱۳۵۵-۶۵ و ۱۳۸۵-۹۵ شهر اردبیل از میانگین شهرهای کشور از نرخ بالاتری برخوردار بوده و در سایر دوره‌ها پایین‌تر از میانگین شهری کشور بوده است. در ادامه به بررسی تراکم جمعیت به تفکیک محلات در شهر اردبیل پرداخته می‌شود.

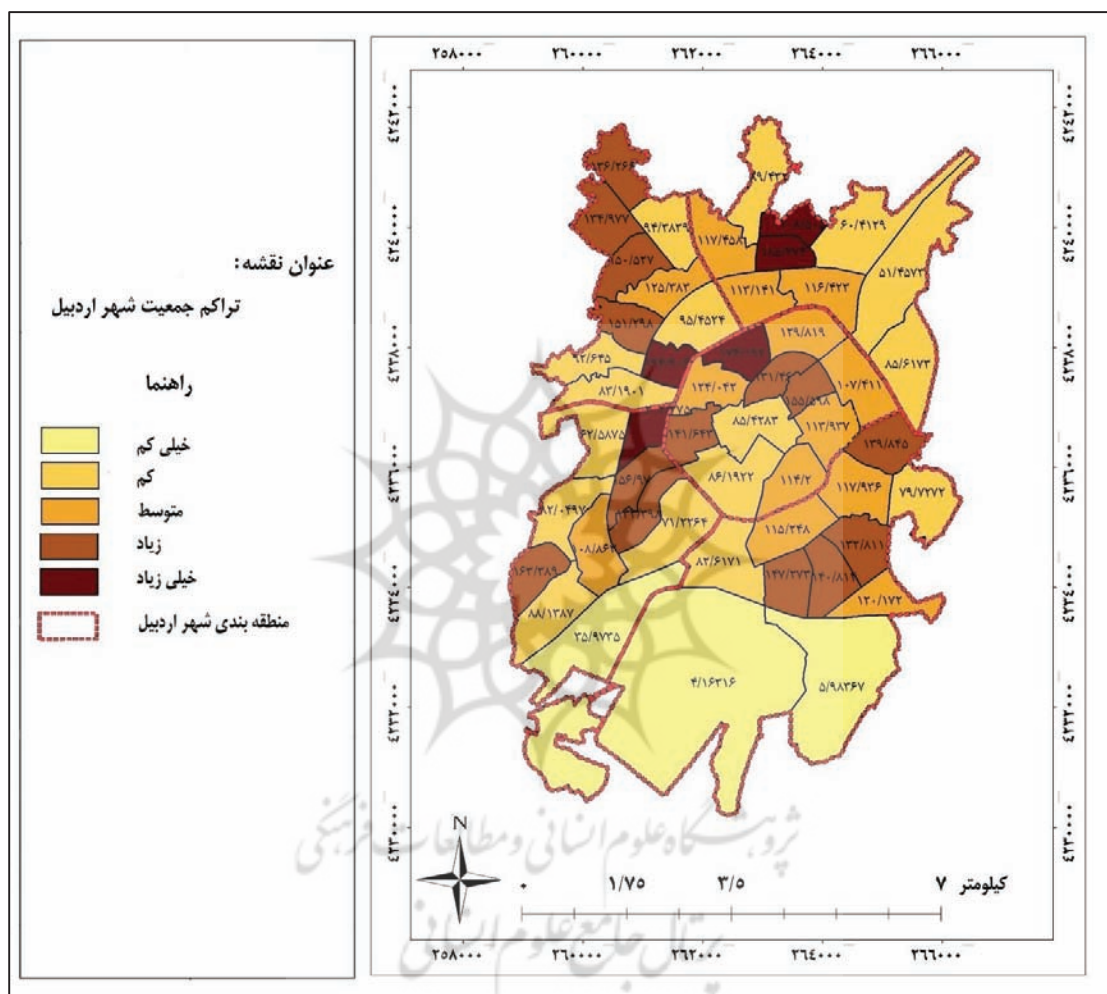
جدول ۳. تراکم جمعیت به تفکیک محلات شهر اردبیل

Table 4. Population density by neighborhoods of Ardabil city

منطقه یک		منطقه دو		منطقه سه		منطقه چهار		منطقه پنج	
محله	تراکم جمعیت	محله	تراکم جمعیت	محله	تراکم جمعیت	محله	تراکم جمعیت	محله	تراکم جمعیت
۱	۱۷۴/۱۹	۱	۱۳۹/۸۴	۱	۶۲/۵۸	۱	۱۳۶/۲۶	۱	۹۸/۴۳
۲	۱۲۹/۸۹	۲	۱۱۷/۹۳	۲	۲۰۲/۳۷	۲	۱۳۴/۹۷	۲	۱۱۷/۴۵
۳	۱۲۴/۰۴	۳	۷۹/۷۲	۳	۸۲/۰۴	۳	۹۴/۳۸	۳	۲۰۸/۵۰
۴	۱۳۱/۴۶	۴	۱۱۵/۲۴	۴	۱۵۶/۹۷	۴	۱۵۰/۵۲	۴	۱۸۵/۲۷
۵	۱۵۵/۵۹	۵	۱۳۳/۸۱	۵	۱۰۸/۸۶	۵	۱۲۵/۳۸	۵	۶۰/۴۱
۶	۱۰۷/۴۱	۶	۸۲/۶۱	۶	۱۳۳/۳۹	۶	۱۵۱/۲۹	۶	۱۱۳/۱۴
۷	۱۴۱/۶۴	۷	۱۴۷/۲۷	۷	۷۱/۲۲	۷	۹۵/۴۵	۷	۱۱۶/۴۲
۸	۸۵/۴۲	۸	۱۴۰/۸۱	۸	۱۶۳/۳۸	۸	۹۲/۶۴	۸	۵۱/۴۵
۹	۱۱۳/۹۳	۹	۱۲۰/۱۷	۹	۸۸/۳۳	۹	۱۹۴/۹۰	۹	۸۵/۶۱
۱۰	۸۶/۱۹	۱۰	۴/۱۶	۱۰	۳۵/۹۷	۱۰	۸۳/۱۹	۱۰	-
۱۱	۱۱۴/۲	۱۱	۵/۹۸	۱۱	-	۱۱	-	۱۱	-

Source: Deputy of Urban Planning and Architecture of Ardabil Municipality

طبق نتایج با روند افزایش جمعیت شهر اردبیل تراکم جمعیت در برخی محلات بالاتر رفته است. بیش‌ترین روند افزایش جمعیت در محلات حاشیه‌ای شهر مشاهده می‌شود که شاید مهم‌ترین دلیل آن ارزانی زمین و مسکن باشد. شکل (۴) تراکم جمعیت محلات شهر اردبیل را به نمایش می‌گذارد.

شکل ۴. تراکم جمعیت در سطح محلات شهر اردبیل (Source: Ardabil Municipality, 2017)

Fig 4. Population density in the neighborhoods of Ardabil city

یافته‌های تحقیق

تحلیل تاثیرات متقابل عوامل برنامه‌ریزی محله‌ای

در این بخش عوامل تحقیق با بهره‌گیری از روش تحلیل تاثیرات متقابل در محیط نرم‌افزار میک‌مک بررسی و تحلیل شده‌اند. بدین منظور از ماتریسی به ابعاد $۲۳ * ۲۳$ استفاده شد تا وضعیت هریک از آن‌ها در سیستم (برنامه‌ریزی محله‌ای) مشخص گردد. از پاسخ دهندگان درخواست شد که به مقایسه دوتایی عوامل یا متغیرهای تحقیق بپردازند.

ماتریس تاثیرات مستقیم^۱ (MDI)

در ابتدا ماتریس تاثیرات مستقیم بر اساس میانگین‌های حاصل از پرسشنامه‌ها تشکیل شد تا بتوان نتایج حاصل از تاثیرات متقابل، نمودارها و نقشه‌های گرافیکی مرتبط با آن بدست آورد. تحلیل اولیه داده‌های ماتریس و تاثیرات متقاطع نشان-دهنده آن است که با توجه به ابعاد ماتریس، در مجموع ۲۳ گزینه برای ماتریس وجود دارد که از این بین، ۳۸۹ رابطه قابل ارزیابی است. درجه پرشدگی ماتریس ۷۳/۵۳ درصد است که حاکی از آن است که ۷۳/۵۳ درصد از عوامل انتخاب شده برهمدیگر تاثیر داشته‌اند. علاوه بر این ماتریس بر اساس شاخص‌های آماری با دوبرابر چرخش داده‌ای از مطلوبیت و بهینه‌شدگی ۱۰۰ درصد برخوردار بوده است که این موضوع نیز روایی بالایی پرسشنامه و پاسخ‌های آن را نشان می‌دهد (جدول ۵).

جدول ۴. تحلیل اولیه داده‌های ماتریس و آماره‌های آن

Table 5. Primary analysis of matrix data and its statistics

ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	بدون تاثیر (۰)	تاثیر ضعیف (۱)	تاثیر متوسط (۲)	تاثیر قوی (۳)	جمع	درجه پرشدگی
۲۳*۲۳	۲	۱۴۰	۸۷	۱۶۱	۱۴۱	۳۸۹	٪ ۷۳/۵۳

Source: Research findings, 2020

بر اساس نتایج تحلیلی ماتریس متقاطع مستقیم (جدول ۶)، در بین متغیرهای مورد سنجش، به ترتیب متغیرهای قوانین و دستورالعمل‌ها، بینش راهبردی، سیستم اداری، قانون‌مندی، تفویض مسئولیت به سطوح پایین، بیشترین تاثیرگذاری را دارند و در مقابل متغیرهای اعتماد اجتماعی، مشارکت ساکنین، قوانین جمعی، امنیت، تفویض مسئولیت به سطوح پایین، بیشترین تاثیرپذیری را دارند (جدول ۶).

جدول ۶. تاثیر مستقیم عوامل / متغیرها بر همدیگر

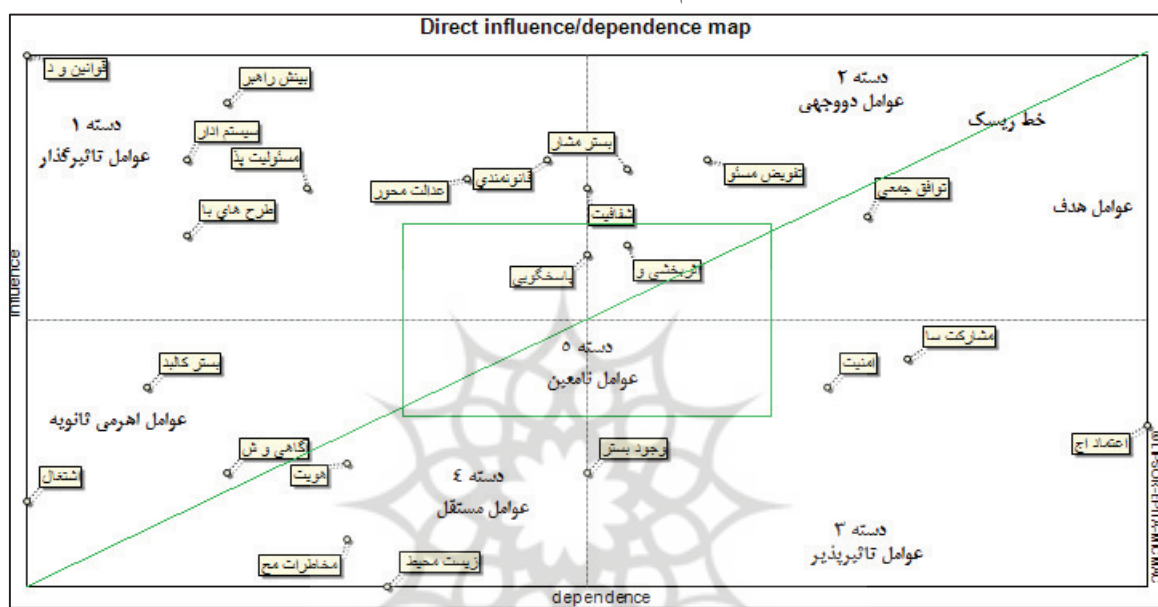
Table 6. Direct influence of factors/variables on each other

متغیر	تاثیرگذاری	تاثیرپذیری	متغیر	تاثیرگذاری	تاثیرپذیری
بستر کالبدی مناسب	رتبه ۲۷	رتبه ۱۵	مشارکت (وجود بستر مشارکت)	رتبه ۲۱	رتبه ۲۸
مشارکت (ساکنین)	رتبه ۳۰	رتبه ۱۴	پاسخگویی	رتبه ۲	رتبه ۴۷
اعتماد اجتماعی	رتبه ۲۳	رتبه ۱۷	مسئولیت‌پذیری	رتبه ۱	رتبه ۵۳
آگاهی و شناخت	رتبه ۱۸	رتبه ۱۹	قانون‌مندی	رتبه ۱۷	رتبه ۳۰
هویت	رتبه ۱۹	رتبه ۱۸	توافق جمعی	رتبه ۱۴	رتبه ۳۳
وجود بستر فرهنگی مناسب	رتبه ۱۸	رتبه ۱۹	عدالت‌محوری	رتبه ۸	رتبه ۳۹
اشتغال	رتبه ۱۵	رتبه ۲۱	شفافیت	رتبه ۲۱	رتبه ۲۵
مباحث زیست‌محیطی	رتبه ۶	رتبه ۲۳	اثربخشی و کارایی	رتبه ۱۳	رتبه ۳۴
مخاطرات محیطی	رتبه ۱۱	رتبه ۲۲	بینش راهبردی	رتبه ۱۴	رتبه ۳۳
طرح‌های بالادستی	رتبه ۲۳	رتبه ۱۰	تفویض مسئولیت به سطوح پایین	رتبه ۱۹	رتبه ۲۹
قوانین و دستورالعمل‌ها	رتبه ۶۲	رتبه ۱	امنیت	رتبه ۲۲	رتبه ۲۵
سیستم اداری	رتبه ۵۱	رتبه ۳	مجموع	رتبه ۱۹	رتبه ۲۹

Source: Research findings, 2020

¹ Matrix of Direct Influences

در این روش، تاثیر ابعاد و متغیرهای ماتریس قابل سنجش هستند. متغیری که بر تعداد محدودی از متغیرها تاثیر مستقیم دارد، تاثیرگذاری اندکی نیز در کل سیستم (برنامه‌ریزی محله‌ای) دارد و اینکه تمام متغیرها و محیط در برگیرنده آن‌ها را می‌توان با نمایش آن‌ها در یک نمودار مفهومی یا محور مختصات (تاثیرگذاری - تاثیرپذیری) نمایش داد. شکل ۵ موقعیت متغیرهای مورد ارزیابی را در تحلیل تاثیرات مستقیم نشان می‌دهد.

شکل ۵. پراکنندگی متغیرها و جایگاه آن‌ها در محور تاثیرگذاری - تاثیرپذیری ماتریس تاثیرات مستقیم

Fig 5. Distribution of variables and their position in the axis of influence-influence of the matrix of direct effects
Source: Research findings, 2020

موقعیت متغیرها در نمودار بیانگر وضعیت آن‌ها در سیستم (برنامه‌ریزی محله‌ای) است. به طور کلی، این متغیرها در پنج دسته کلی طبقه‌بندی می‌شوند و بر اساس مواردی که قبلاً اشاره شد، می‌توان وضعیت هر یک از متغیرها را با توجه به موقعیت آن‌ها در شکل (۵) تشخیص داد، به گونه‌ای که متغیرهای واقع در منطقه شمالی نمودار، آثار فراوانی در سیستم (برنامه‌ریزی محله‌ای) دارند. در ادامه محل قرارگیری تک‌تک متغیرها در دسته‌های پنج‌گانه و میزان اثرگذاری و اثرپذیری آن‌ها ارائه شده است.

دسته متغیرهای تاثیرگذار: نمودار پراکنش متغیرها نشان می‌دهد که هشت متغیر قوانین و دستورالعمل‌ها، سیستم اداری، بیش راهبردی، مسئولیت‌پذیری، طرح‌های بالادستی، قانون‌مندی، عدالت‌محور و پاسخگویی، تاثیرگذارترین متغیرهای برنامه‌ریزی محله‌ای می‌باشند. در واقع، این متغیرها بیشترین تاثیرگذاری و کمترین تاثیرپذیری را در برنامه‌ریزی محله‌ای دارند.

دسته متغیرهای دوجهی: در محدوده مربوط به متغیرهای دوجهی متغیرهای بستر مشارکتی، تفویض مسئولیت، توافق جمعی، شفافیت و اثربخشی قرار گرفته‌اند. یعنی این متغیرها تاثیرپذیری و تاثیرگذاری بالا و همزمانی بر روی برنامه‌ریزی محله‌ای دارند. لازم بذکر است که متغیر توافق جمعی به عنوان متغیر هدف معرفی شده است.

دسته متغیرهای تاثیرپذیر: متغیرهای مشارکت ساکنین، امنیت، اعتماد اجتماعی و وجود بستر تاثیرپذیرترین متغیرهای برنامه‌ریزی محله‌ای هستند، که نسبت به تکامل متغیرهای تاثیرگذار و دوجهی بسیار حساس هستند.

دسته متغیرهای مستقل: متغیرهای زیست‌محیطی، مخاطرات محیطی، هویت، آگاهی، اشتغال و بستر کالبدی به‌عنوان متغیرهای مستقل برنامه‌ریزی محله‌ای شناسایی می‌شوند. این بدان معناست که این متغیرها از سایر متغیرهای سیستم تاثیر چندانی نپذیرفته و بر آن‌ها نیز تاثیر کمی داشته یا تاثیری ندارند. از بین موارد یاد شده، متغیرهای آگاهی، اشتغال و بستر کالبدی متغیرهای اهرمی ثانویه این سیستم هستند.

دسته متغیرهای نامعین / تنظیمی: هیچ متغیری در این محدوده قرار نگرفته است.

ماتریس تاثیرات غیرمستقیم^۱ (MII)

در ماتریس تاثیرات غیرمستقیم، هر یک از متغیرها توسط نرم‌افزار به توان ۲، ۳، ۴، ۵ و ... شده و بر این اساس، تاثیرات غیرمستقیم متغیرها سنجیده می‌شود. ماتریس تاثیرات متقابل غیرمستقیم حاکی از این است که متغیرهای قوانین و دستورالعمل‌ها، بینش راهبردی، سیستم اداری، مخاطرات محیطی، عدالت محوری، به‌عنوان تاثیرگذارترین متغیرها و متغیرهای اعتماد اجتماعی، توافق جمعی، مشارکت ساکنین، امنیت و تفویض مسئولیت، هم به‌عنوان تاثیرپذیرترین متغیرها به‌صورت غیرمستقیم می‌باشند (جدول ۷). در شکل ۶ موقعیت متغیرهای مورد ارزیابی در تحلیل تاثیرات غیرمستقیم نشان داده شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

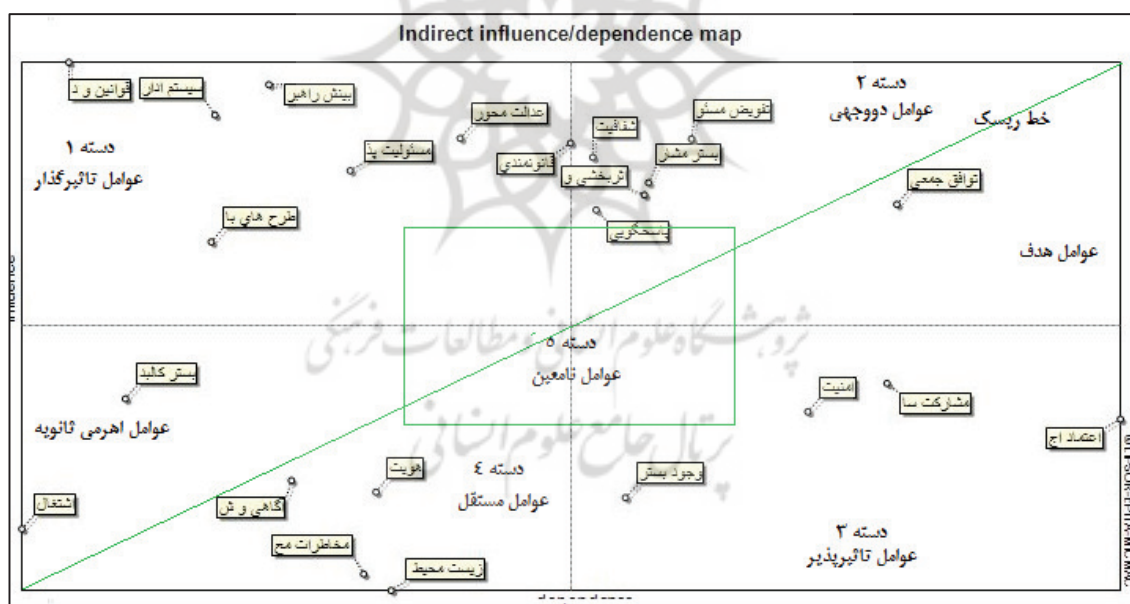
¹ - Matrix of Indirect Influences

جدول ۷. تاثیر غیرمستقیم عوامل / متغیرها بر همدیگر

Table 7. Indirect effect of factors/variables on each other

متغیر	تاثیرگذاری	تاثیرپذیری	متغیر	تاثیرگذاری	تاثیرپذیری
بستر کالبدی مناسب	رتبه ۱۶	رتبه ۲۱	مشارکت (وجود بستر مشارکت)	رتبه ۲۱	رتبه ۲۱
مشارکت (ساکنین)	رتبه ۱۵	رتبه ۳	پاسخگویی	رتبه ۳	رتبه ۳
اعتماد اجتماعی	رتبه ۱۸	رتبه ۱	مسئولیت پذیری	رتبه ۱	رتبه ۱
آگاهی و شناخت	رتبه ۱۹	رتبه ۱۷	قانون‌مندی	رتبه ۱۷	رتبه ۱۷
هویت	رتبه ۲۰	رتبه ۱۴	توافق جمعی	رتبه ۱۴	رتبه ۱۴
وجود بستر فرهنگی مناسب	رتبه ۲۱	رتبه ۸	عدالت محوری	رتبه ۸	رتبه ۸
اشتغال	رتبه ۲۲	رتبه ۲۳	شفافیت	رتبه ۲۳	رتبه ۲۳
مباحث زیست محیطی	رتبه ۲۳	رتبه ۱۳	اثر بخشی و کارایی	رتبه ۱۳	رتبه ۱۳
مخاطرات محیطی	رتبه ۴	رتبه ۱۵	بینش راهبردی	رتبه ۱۵	رتبه ۱۵
طرح‌های بالادستی	رتبه ۱۴	رتبه ۲۰	تفویض مسئولیت به سطوح پایین	رتبه ۲۰	رتبه ۲۰
قوانین و دستورالعمل‌ها	رتبه ۱	رتبه ۲۲	امنیت	رتبه ۲۲	رتبه ۲۲
سیستم اداری	رتبه ۳	رتبه ۱۹	مجموع	رتبه ۱۹	رتبه ۱۹

Source: Research findings,2020

شکل ۶. پراکندگی متغیرها و جایگاه آن‌ها در محور تاثیرگذاری - تاثیرپذیری ماتریس تاثیرات غیرمستقیم

Fig 6. The distribution of variables and their position in the influence axis of the indirect effects matrix
Source: Research findings,2020

بر اساس شکل ۶، متغیرهای قوانین و دستورالعمل‌ها، سیستم اداری، بینش راهبردی، مسئولیت‌پذیری، طرح‌های بالادستی، قانونمندی و عدالت‌محور، تاثیرگذارترین متغیرهای برنامه‌ریزی محله‌ای در روش غیرمستقیم هستند. همان‌گونه که ذکر شد، این متغیرها بیشترین تاثیرگذاری و کمترین تاثیرپذیری را دارند. متغیرهای توافق جمعی، شفافیت، بستر مشارکتی،

تفویض مسئولیت، اثربخشی و پاسخگویی، به عنوان متغیرهای دوجبهی برنامه‌ریزی محله‌ای می‌باشند که از این بین متغیر توافق جمعی به عنوان متغیر عوامل هدف شناخته شده است. همچنین متغیرهای امنیت، مشارکت ساکنین، اعتماد اجتماعی و وجود بستر در محدوده متغیرهای تاثیرپذیر قرار گرفته‌اند. متغیرهای هویت، آگاهی، مخاطرات محیطی، زیست‌محیطی، اشتغال و بستر کالبدی هم در محدوده متغیرهای مستقل سیستم قرار گرفته‌اند. از بین این متغیرها، متغیرهای اشتغال و بستر کالبدی جزو متغیرهای اهرمی ثانویه می‌باشند و نهایتاً اینکه هیچ متغیری در محدوده عوامل نامعین قرار نگرفته است.

رتبه‌بندی تاثیرگذاری و تاثیرپذیری کلی متغیرها

یکی دیگر از مراحل این تحقیق نشان‌دادن رتبه تاثیرگذاری و تاثیرپذیری متغیرها می‌باشد در همین راستا، جدول ۸ رتبه‌بندی کلی (تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم) متغیرهای مورد ارزیابی را در دو وضعیت تاثیرگذاری کلی و تاثیرپذیری کلی نشان می‌دهند.

جدول ۸. رتبه‌بندی تاثیرگذاری و تاثیرپذیری متغیرهای تحقیق

Table 8. Ranking the effectiveness and effectiveness of research variables

رتبه تاثیرپذیری		رتبه تاثیرگذاری			متغیر
نهایی	غیرمستقیم	مستقیم	نهایی	غیرمستقیم	مستقیم
۲۱	۲۱	۲۱	۱۶	۱۶	۱۵
۲	۳	۲	۱۵	۱۵	۱۴
۱	۱	۱	۱۸	۱۸	۱۷
۱۷	۱۷	۱۷	۲۰	۱۹	۱۹
۱۴	۱۴	۱۴	۱۹	۲۰	۱۸
۸	۸	۸	۲۱	۲۱	۱۹
۲۲	۲۳	۲۱	۲۲	۲۲	۲۱
۱۳	۱۳	۱۳	۲۳	۲۳	۲۳
۱۵	۱۵	۱۴	۱۴	۴	۲۲
۲۰	۲۰	۱۹	۱۰	۱۰	۱۰
۲۳	۲۲	۲۲	۱	۱	۱
۱۹	۱۹	۱۹	۳	۳	۳
۶	۶	۶	۸	۱۰	۶
۹	۹	۸	۱۳	۱۳	۱۳
۱۶	۱۶	۱۶	۹	۹	۸
۱۱	۱۱	۱۱	۵	۷	۳
۳	۲	۳	۱۲	۱۲	۱۲
۱۲	۱۲	۱۲	۶	۵	۷
۱۰	۱۰	۸	۷	۸	۸
۷	۷	۶	۱۱	۱۱	۱۱
۱۸	۱۸	۱۷	۲	۲	۲
۵	۵	۵	۴	۶	۳
۴	۴	۴	۱۶	۱۷	۱۵

Source: Research findings,2020

همانطور که مشاهده می‌شود متغیرهای قوانین و دستورالعمل‌ها، بینش راهبردی، سیستم اداری، تفویض مسئولیت و قانون‌مندی، بالاترین رتبه‌های تاثیرگذاری و متغیرهای اعتماد اجتماعی، مشارکت ساکنین، توافق جمعی، امنیت و تفویض مسئولیت بالاترین رتبه‌های تاثیرپذیری کلی را داشته‌اند.

انتخاب نیروهای پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای

از آنجایی که برای شناسایی نیروهای پیش‌ران لازم است متغیرهایی تاثیرگذار و تاثیرپذیر توأمان در نظر گرفته شوند، از همین رو، در ادامه متغیرهای تحقیق در خصوص نواحی قرارگیری روی نمودار و میزان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری آنها بحث می‌گردد. همانگونه که پیش‌تر گفته شد، عناصر بالای نیمساز، عناصری‌اند که میزان تاثیرگذاری آنها بیشتر از تاثیرپذیری آنهاست. متغیرهایی که در نواحی اول (ورودی یا کلیدی)، دوم (حدواسط یا دووجهی) و پنجم (خوشه‌ای یا نامعین) بالای نیمساز نمودار قرار می‌گیرند، دارای درجه اهمیت زیاد و قدرت تعیین‌کنندگی می‌باشند. لذا مهم‌ترین متغیرهای برنامه‌ریزی محله‌ای می‌باشند (جدول ۹).

جدول ۵. متغیرهای کلیدی و تعیین‌کننده برنامه‌ریزی محله‌ای (از نظر تاثیرگذاری مستقیم)

Table 9. Key and determining variables of neighborhood planning (in terms of direct impact)

رتبه‌بندی خالص تاثیرگذاری	خالص تاثیرگذاری (قدرت تعیین‌کنندگی)	میزان تاثیرپذیری	میزان تاثیرگذاری	متغیرها	ناحیه/ دسته
۱	۳۷	۲۵	۶۲	قوانین و دستورالعمل‌ها	ناحیه اول
۳	۲۲	۲۹	۵۱	سیستم اداری	متغیرهای
۲	۲۷	۳۰	۵۷	بینش راهبردی	تاثیرگذار
۴	۱۶	۳۲	۴۸	مسئولیت‌پذیری	
۵	۱۴	۲۹	۴۳	طرح‌های بالادستی	
۶	۱۳	۳۸	۵۱	قانون‌مندی	
۶	۱۳	۳۶	۴۹	عدالت‌محور	
۱۱	۲	۳۹	۴۱	پاسخگویی	
۸	۱۰	۴۰	۵۰	بستر مشارکتی	ناحیه دوم
۹	۹	۴۲	۵۱	تفویض مسئولیت	متغیرهای
۱۳	-۱	۴۶	۴۵	توافق جمعی	دووجهی
۹	۹	۳۹	۴۸	شفافیت	
۱۱	۲	۴۰	۴۲	اثربخشی	

Source: Research findings, 2020

جدول ۹ در خصوص متغیرهای دارای قدرت تعیین‌کنندگی با اثرات مستقیم نشان می‌دهد که از بین ۲۳ متغیر پژوهش تعداد ۱۳ متغیر در بالای نیمساز نمودار تاثیرگذاری و تاثیرپذیری مستقیم قرار گرفته‌اند (۸ متغیر در ناحیه اول و ۵ متغیر در ناحیه دوم) (شکل ۵)، که از این بین ۱۲ متغیر اثرگذاری مثبت دارند (متغیرهای قوانین و دستورالعمل‌ها، سیستم اداری، بینش راهبردی، مسئولیت‌پذیری، طرح‌های بالادستی، قانون‌مندی، عدالت‌محور و پاسخگویی از ناحیه اول و متغیرهای بستر مشارکتی، تفویض مسئولیت، شفافیت و اثربخشی از ناحیه دوم). بالاترین رتبه‌های اثرگذاری مستقیم به متغیرهای ناحیه اول (به‌ویژه متغیرهای قوانین و دستورالعمل‌ها، بینش راهبردی و سیستم اداری) مربوط است.

جدول ۶. متغیرهای کلیدی و تعیین کننده برنامه‌ریزی محله‌ای (از نظر تاثیرگذاری غیرمستقیم)

Table 10. Key and determining variables of neighborhood planning (in terms of indirect influence)

رتبه بندی خالص تاثیرگذاری	خالص تاثیرگذاری (قدرت تعیین کنندگی)	میزان تاثیرپذیری	میزان تاثیرگذاری	متغیرها	ناحیه / دسته
۱	۴۸۰۴۲	۳۲۷۷۰	۸۰۸۱۲	قوانین و دستورالعمل‌ها	ناحیه اول
۳	۳۵۴۷۰	۳۷۷۵۹	۷۳۲۲۹	سیستم اداری	متغیرهای
۲	۳۷۹۸۸	۳۹۶۰۴	۷۷۵۹۲	بینش راهبردی	تاثیرگذار
۵	۲۲۸۲۳	۴۲۳۸۱	۶۵۲۰۴	مسئولیت‌پذیری	
۷	۱۷۵۸۴	۳۷۳۶۵	۵۴۹۴۹	طرح‌های بالادستی	
۶	۱۹۲۷۴	۴۹۹۰۶	۶۹۱۸۰	قانونمندی	
۴	۲۳۷۳۰	۴۶۱۳۸	۶۹۸۶۸	عدالت‌محور	
۱۳	-۶۹۱	۶۱۰۵۲	۶۰۳۶۱	توافق جمعی	ناحیه دوم
۸	۱۶۴۹۸	۵۰۶۶۵	۶۷۱۳۳	شفافیت	متغیرهای
۱۰	۱۰۹۰۵	۵۲۵۷۱	۶۳۴۷۶	بستر مشارکتی	دووجهی
۹	۱۵۷۳۳	۵۴۰۳۸	۶۹۷۷۱	تفویض مسئولیت	
۱۱	۹۲۸۳	۵۲۴۳۰	۶۱۷۱۳	اثربخشی	
۱۲	۸۷۷۷	۵۰۷۸۰	۵۹۵۵۷	پاسخگویی	

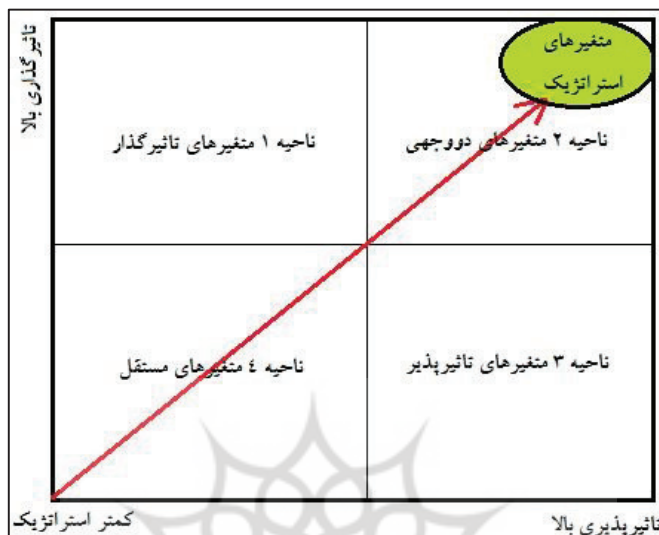
Source: Research findings, 2020

جدول ۱۰ در خصوص متغیرهای دارای قدرت تعیین کنندگی با اثرات غیرمستقیم نشان می‌دهد که از بین ۲۳ متغیر پژوهش تعداد ۱۳ متغیر در بالای نیمساز نمودار تاثیرگذاری و تاثیرپذیری غیرمستقیم قرار گرفته‌اند (۷ متغیر در ناحیه اول و ۶ متغیر در ناحیه دوم) (شکل ۶) که از این بین ۱۲ متغیر اثرگذاری مثبت دارند (متغیرهای قوانین و دستورالعمل‌ها، سیستم اداری، بینش راهبردی، مسئولیت‌پذیری، طرح‌های بالادستی، قانونمندی و عدالت محور از ناحیه اول و متغیرهای توافق جمعی، شفافیت، بستر مشارکتی، تفویض مسئولیت، اثربخشی و پاسخگویی از ناحیه دوم). بالاترین رتبه‌های اثرگذاری غیرمستقیم هم به متغیرهای ناحیه اول (به‌ویژه متغیرهای قوانین و دستورالعمل‌ها، بینش راهبردی و سیستم اداری) مربوط است. در حالت کلی از میان ۲۳ متغیر بررسی شده این پژوهش، ۱۲ متغیر به‌عنوان نیروهای پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای انتخاب شده است. متغیرهای قوانین و دستورالعمل‌ها، سیستم اداری، بینش راهبردی، مسئولیت‌پذیری، طرح‌های بالادستی، قانونمندی، عدالت محور، شفافیت، بستر مشارکتی، تفویض مسئولیت، اثربخشی و پاسخگویی، نیروهای پیش‌ران این تحقیق هستند. این متغیرها در واقع متغیرهای نیمساز بالای نمودار تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم هستند (شکل ۵ و ۶). لازم به ذکر است که این متغیرها از مقایسه رتبه‌های تاثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم به‌دست آمده‌اند.

شناسایی متغیرهای استراتژیک

متغیرهای استراتژیک متغیرهایی هستند که هم قابل دست‌کاری و کنترل باشند و هم بر پویایی و تغییر سیستم تاثیرگذار باشند. لازم بذکر است که هر چه از انتهای ناحیه چهارم به سمت انتهای ناحیه دوم نمودار نزدیک‌تر می‌شویم، بر میزان

اهمیت و استراتژیک بودن متغیرها افزوده می‌شود (شکل ۷)، با توجه به توضیحات داده شده و با توجه به شکل زیر مشخص می‌شود که هیچ‌کدام از متغیرهای این تحقیق، نقش متغیرهای استراتژیک را بازی نکردند.

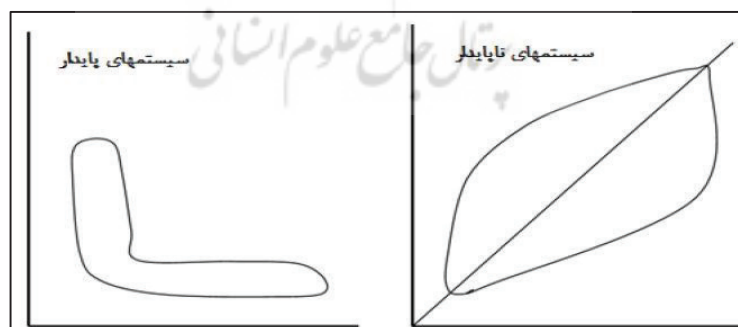

شکل ۷. موقعیت متغیرهای استراتژیک (Source: Ziari et al, 2017: 73)

Fig 7. Location of strategic variables

پایداری و ناپایداری سیستم

نحوه پراکنش متغیرها در محور تأثیرگذاری- تأثیرپذیری بیانگر میزان پایداری یا ناپایداری سیستم است. چنانچه توزیع متغیرها به شکل L باشد، سیستم پایدار است و این حالت نشانگر ثبات در متغیرهای تأثیرگذاری و تداوم تأثیر آنها بر سایر متغیرها است. چنانچه متغیرها از سمت محور مختصات به سوی انتهای نمودار و درحالی آن پخش شده باشند، سیستم ناپایدار است و کمبود متغیرهای تأثیرگذار، سیستم را تهدید می‌کند (شکل ۷)، این حالت ارزیابی و شناسایی عوامل کلیدی را بسیار مشکل می‌کنند (Godet, 2003: 22).

شکل ۸. نمای شماتیک سیستمهای پایدار و ناپایدار (Source: Ziari et al, 2017: 74)

Fig 8. Schematic view of stable and unstable systems

آنچه از نحوه پراکنش متغیرها در محورهای تأثیرگذاری- تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم پیداست (شکل ۵ و ۶)، این سیستم ناپایدار می‌باشد (سمت راست شکل ۸)، چراکه عوامل در نواحی چهارگانه نمودار پخش شده‌اند.

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

رشد سریع شهرها در دهه‌های اخیر، تمامی کشورهای جهان اعم از توسعه‌یافته و درحال توسعه را با مشکلات جدی مواجه ساخته است. مسائل این پدیده نه تنها سیاست‌های شهرسازی را به طور وسیعی تحت‌الشعاع قرار داده، بلکه تبعات حاصل از آن در تشدید مسائل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، مدیریتی و محیط‌زیستی جوامع نقش اساسی داشته است. بروز و گسترش مسائل و چالش‌های شهرنشینی و اداره شهر، لزوم چاره‌جویی و ارائه سیاست‌ها، نظریه‌های توسعه شهری و مدل‌های جدید و کاربردی‌تر در زمینه مدیریت شهری را مطرح ساخت که در این میان محله به عنوان یکی از اندام‌های سیستم شهر، بنیان بسیاری از سیاست‌ها و روش‌های شهری در توسعه چشم‌انداز پایداری شهری جهان قرار گرفته است. از این رو در عرصه شهری، الگوی توسعه محله‌ای امروزه به ابزار مهمی در تلاش‌های توسعه شهری مبدل شده است. موضوع توسعه از نوع اجتماعی و یا محله‌ای ضرورت‌های مختلفی را در کشور ما و در سطح کلان‌شهرهای آن مدنظر دارد. توسعه اجتماعی محلات با تکیه برافزایش کیفیت و ایجاد بستری برای شکل‌گیری فضاهای جمعی جهت ثبت خاطره‌ها امری حیاتی در توسعه پایدار است. اما طی دهه‌های گذشته، مقیاس محله حلقه مغفول درنظام برنامه‌ریزی فضایی بوده است. نظریه محله‌محوری، محله‌ها و سلول‌های شهری را واحد برنامه‌ریزی خود قرار داده و عمدتاً به ابعاد مشارکتی، پتانسیل‌ها، ظرفیت‌ها و سرمایه‌های اجتماعی موجود در محله‌ها تأکید می‌کند. با توجه به این امر همراه‌سازی و ادغام برنامه‌ریزی محله‌محور با رویکرد آینده‌پژوهی می‌تواند برای حل مشکلات نوین شهری مفید واقع شود. بطوری‌که رویکرد آینده‌پژوهی به‌عنوان روش‌داری برای مقابله با انواع مشکلات و مکملی در برنامه‌ریزی‌ها استفاده می‌گردد. آینده‌پژوهی به‌عنوان بعدی مکمل در برنامه‌ریزی استراتژیک سعی در برطرف نمودن چالش‌های موجود و تحقق رشد اقتصادی، توسعه اجتماعی با در نظر داشتن دغدغه‌های زیست‌محیطی دارد و برنامه‌ریزی محله‌ای با رویکرد آینده‌پژوهی به‌عنوان رویکردی نوین، فرآیندی است که منجر به نتیجه پایدار عمل برنامه‌ریزی خواهد شد. در این میان شهر اردبیل با توسعه بی‌رویه؛ باعث تشدید مسائل اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی در سطح شهر گردیده است. نتیجه این شرایط برهم‌خوردن تعادل و پایداری اجتماعی و زیستی و نابرابری‌های فضایی به‌ویژه در محله‌ها بوده است و عدم وجود ظرفیت‌های لازم جهت توسعه هماهنگ، ناپایداری محلات را به‌دنبال داشته است. در این بین تمایزات و عدم توازن در بافت‌های مختلف سطح شهر اردبیل در چهار قالب بافت قدیمی (سستی و فرسوده) و حاشیه‌ای (اسکان غیررسمی و روستایی تغییر شکل‌یافته) و بافت میانی و بافت جدید (برنامه‌ریزی‌شده) به این عدم توازن و ناپایداری در مقیاس شهری دامن زده است. بنابراین آنچه ضروری است تجدیدنظر در رویکردهای کلان‌مدیریتی و به‌کارگیری ابزارهای جدید در برنامه‌ریزی است. برای نیل به این هدف در سطح شهر اردبیل لازم است، عوامل کلیدی و نیروهای پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای شهر اردبیل شناسایی شوند. در این پژوهش، متغیرهای به‌دست آمده از روش دلفی، توسط خبرگان و با استفاده

از روش تحلیل تاثیرات متقابل در محیط نرم‌افزار میک‌مک و در راستای شناسایی نیروهای پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است و این نتایج به دست آمد:

متغیرهای قوانین و دستورالعمل‌ها، بینش راهبردی، سیستم اداری، تفویض مسئولیت و قانون‌مندی، بالاترین رتبه‌های تاثیرگذاری و متغیرهای اعتماد اجتماعی، مشارکت ساکنین، توافق جمعی، امنیت و تفویض مسئولیت، بالاترین رتبه‌های تاثیرپذیری کلی را داشته‌اند.

نتایج در خصوص متغیرهای دارای قدرت تعیین‌کنندگی با اثرات مستقیم نیز نشان داده که از بین ۲۳ متغیر پژوهش تعداد ۱۳ متغیر در محدوده یا شرایط تاثیرگذاری و تاثیرپذیری مستقیم قرار گرفته‌اند، که از این بین ۱۲ متغیر قوانین و دستورالعمل‌ها، سیستم اداری، بینش راهبردی، مسئولیت‌پذیری، طرح‌های بالادستی، قانون‌مندی، عدالت‌محوری، شفافیت، بستر مشارکتی، تفویض مسئولیت، اثربخشی و پاسخگویی، اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم مثبت دارند و جزو متغیرهای دارای قدرت تعیین‌کنندگی بالا می‌باشند و در واقع نیروهای پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای هستند و به عنوان متغیرهای یا نیروهای پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای انتخاب شده است، اما هیچکدام از متغیرهای این تحقیق، جزو متغیرهای استراتژیک به دست نیامدند و نحوه پراکنش متغیرها در محورهای تاثیرگذاری - تاثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم، نشان از ناپایداری سیستم می‌باشد. آینده‌پژوهی سعی دارد درونگری‌ها و عواقب تصمیمات مختلف را مشخص کند تا ارزش‌ها و روندهای مشخصی را ارتقا دهد و یا مورد سوال قرار دهد، آینده‌پژوهی ادعا می‌کند حتی ارزش‌ها می‌توانند به صورت مختلفی مورد بحث و مطالعه قرار گیرند. در نهایت، می‌توان به این شکل نتیجه‌گیری کرد که هرگونه برنامه‌ریزی محله‌ای باید به نقش کلیدی و اساسی این عوامل (متغیرها) توجه نمود. این متغیرها در بهبود برنامه‌ریزی محله‌ای دارای قدرت نفوذ بالا و وابستگی پایینی هستند و اولویت اول در برنامه‌ریزی محله‌ای به حساب می‌آیند. با توجه به یافته‌های حاصل از پژوهش و شناسایی عوامل پیش‌ران برنامه‌ریزی محله‌ای جهت پیشبرد بهتر برنامه‌ریزی محله‌ای با تأکید بر رویکرد آینده پژوهشی پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- ❖ تعامل بین دولت (تنظیم قوانین و متعادل کردن روابط نهادهای مدنی)، جامعه مدنی (تسهیل‌کننده تعاملات بین اجتماع و سیاست) و بخش خصوصی (ایجاد درآمد و شغل) می‌تواند ارزش‌های اساسی جامعه یعنی عدالت، رفاه و امنیت را محقق ساخته و در نهایت موجب توسعه پایدار انسانی بالاخص در سطوح محلی شود،
- ❖ بازتعریف و تنظیم مجدد ساختار قدرت (سیاسی، اقتصادی و اجتماعی) در سازمان‌های محلی جهت دستیابی به ساختار یکپارچه مدیریت محله‌محور و دستیابی به قدرت رسمی و سازمانی غیر متمرکز، قدرت شهروندی متشکل در قالب سرمایه اجتماعی و قدرت اقتصادی کارآ،
- ❖ تدوین برنامه‌ای تأمین بودجه و توزیع بودجه بر مبنای اصول سرمایه اجتماعی (آگاهی به مردم، برانگیختن حس اعتماد و مشارکت و ایجاد حس همبستگی و انسجام) و براساس نیازسنجی محلی (روش‌های بودجه‌ریزی مشارکتی)،

- ❖ داشتن بینش راهبردی و دراز مدت مدیران شهری برای آینده شهر و شهروندان،
- ❖ انجام اقداماتی توسط مدیران که حداکثر کارایی و اثربخشی را داشته باشد و پرهیز از اموری که باعث تلف شدن بودجه و دارایی شهر می‌شود،
- ❖ ایجاد بستری که مسئولان و مدیران درقبال اموری که انجام می‌دهند مسئول و پاسخگو باشند؛ لذا باید ساکنان و فعالان مدنی هرچه بیش‌تر پیگیر فعالیت مدیران و مسئولان باشند،
- ❖ شفافیت، عدالت‌محوری و پاسخ‌گویی مدیران محلی بیشترین رضایت‌مندی شهروندان از خدمات ارائه شده را به دنبال داشته و بالاترین عملکرد را شکل‌گیری الگوی مطلوب مدیریت محله خواهد داشت،
- ❖ تحقق برنامه توسعه محله‌ای نیازمند تعیین و تنفیذ اختیارات لازم از سوی نهادهای قانونی به دستگاه‌های مجری و ناظر برنامه است. بنابراین یکی از الزامات پشتیبان این برنامه، تأمین اختیارات کافی برای ستادها، دستگاه‌ها و گروه‌های مشارکت‌کننده در فرایند تهیه، اجرا و نظارت است،
- ❖ برنامه‌ریزی محله‌ای باید باتوجه به توان اجرایی، مدیریتی و مالی دستگاه‌های اجرایی تهیه شود. این ملاحظه، میزان تحقق آن را افزایش داده و امکان اجرایی شدن برنامه را تقویت می‌کند. همچنین، انطباق برنامه توسعه با راهبردها و سیاست‌های پیش‌بینی شده در اسناد فرادست، به این امر کمک خواهد کرد (تحقق‌پذیری)،
- راهکارهای توصیه شده در برنامه‌ریزی‌های محله‌ای به دلیل جامعیت برنامه‌ها و ماهیت پویای شهر و اجتماعات محلی، با گذشت زمان، کارکرد خود را از دست می‌دهند. به همین دلیل برنامه‌ریزی محله‌ای باید از انعطاف و قابلیت تدقیق و تعدیل برخوردار باشد تا براساس ضرورت‌های محلی، در بازه‌های زمانی خاص قابلیت بازنگری را داشته باشد (انعطاف‌پذیری).

References

- Abdollahi, A.A and Rokhtabnak, Sh. (2014). Assessing the Factors Affecting the Sustainability of Neighborhood Development in the Urban Planning Process Case Study: Shiraz Black Stone Neighborhood, Journal of Urban Research and Planning, Fifth Year, No. 17, 103-122. (in Persian).
- Abdul karim, H., Diyanah, I. (2012). Implications of walkability towards promoting sustainable urban neighbourhood, journal of social and behavioral sciences, vol.50, 204-213.
- Afshani, A., Ahmadi Baghdadabadi, N. (2019). Investigating the Relationship between Neighborhood Development Planning and Quality of Life in Mehriz City, Urban Sociological Studies, Year 9, Issue 30, Spring 98, 1-29. (in Persian)
- Ahdenjad, M., Hazeri, S., Meshkini, A., Piri, I. (2018). Identifying Key Factors Affecting Urban Prosperity with a Futuristic Approach (Case Study: Tabriz Metropolis), Journal of Urban Research and Planning, Year 9, Issue 32, Spring. (in Persian)
- Ahmadi, N. (2009). Introduction and Critique of the Delphi Method, Social Science Booklet, No. 22. (in Persian)
- Ahqar, M., Malek Hosseini, A. (2019). An analysis of neighborhood-based planning indicators in sustainable urban development (Case study: Golpa neighborhood of Hamadan). Environmental Planning Quarterly, No. 47, Winter. (in Persian)

- Aiello, A., Ardone, R. G., Scopelliti, M. (2010). Neighbourhood planning improvement: physical attributes, cognitive and affective evaluation and activities in two neighbourhoods in Rome, evaluation and program planning, vol. 33, 264-275.
- Azimi Amoli, J., Ershadi Vahram, S. (2017). Neighborhood-based urban management with a participatory planning approach (example: urban neighborhoods of region 1 of Tehran Municipality), Quarterly Journal of Geography (Regional Planning), Year 7, Issue 2, Spring, pp. 40-21. (in Persian)
- Barton, H. (2003). Shaping Neighborhoods, London And New York, Spon Press rapid urbanization: Unregulated assets and transitional neighborhoods. Habitat International, 34, 135-144.
- Deputy of Urban Planning and Architecture of Ardabil Municipality. (2017). Map of neighborhoods based on neighborhood and urban zoning instructions issued by the Ministry of Interior. (in Persian)
- Design and Exploration Consulting Engineers. (2015). Ardabil City Master Plan, Ministry of Housing and Urban Development. (in Persian)
- Fanni, Z., Kazemi, L. (2015). Futurology and Scenario Planning for Neighborhood Development Planning Based on Systems Analysis with a Study of Sangalaj Neighborhood in Tehran, Quarterly Journal of Strategic Studies in Public Policy, Volume 6, Number 21, Winter. (in Persian)
- Fathi Qonsulkandi, Z. (2017). Feasibility study of using Mabna neighborhood planning in Ardabil city; Aali Qapo neighborhood, master's thesis, under the guidance of Dr. Hossein Nazmfar and the advice of Dr. Ata Ghaffari Gilande, Mohaghegh Ardabili University, Faculty of Literature and Humanities, Department of Geography and Urban Planning. (in Persian)
- Forouzandeh, M. (2010). Neighborhood-based planning in dilapidated urban contexts based on the neo-urbanism approach, studied: Sangalaj neighborhood of Tehran, Master Thesis in Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University. (in Persian)
- Fröding, K., Geidne, J., Elander, I., Eriksson, C. (2013). Towards sustainable structures for neighbourhood development? Healthy city research in four Swedish municipalities 2003-2009. Journal of health organization and management, 27(2), 225-245.
- Gannd, F., Sarrafi, M. (2019). Strategic planning for the development of the Akhund neighborhood of Qazvin with a community-based regeneration approach, Geographical Research in Urban Planning, Volume 7, Number 2, 238-211. (in Persian)
- Ghose, R., Huxhold, W. E. (2002). The Role of Multi-scalar GIS-based Indicators Studies in Formulating Neighborhood Planning Policy, URISA Journal, Vol. 14, No. 2.
- Godet, M., Adam, G. (2006). Greating Futures Scenario Planning as a Strategic Management Tool, First Puplished, in France, Brookings Institution Press.
- Godet, M., Durance, P., Gerber, A. (2009). Strategic foresight. LISBOR, France: research working paper(#10).
- Jose, A., Puppim, d.O. (2019). Sustainability Challenges in an Urban Century: Can We Change Urbanization Paths to Make Cities the Solutions for Rather than the Drivers of Global Problems?, Challenges in Sustainability | 2019 | Volume 7 | Issue 1 | Pages 1-4 DOI: 10.12924/cis2019.07010001 ISSN: 2297-6477.
- Khazaei, M., Razavian, M.T. (2015). Axis Neighborhood, A New Approach in Creating Sustainable Urban Management (Case Study: Qeytariyeh Neighborhood of Tehran), Zagros Vision Geography and Urban Planning Quarterly, Volume 8, Number 30, Winter. (in Persian)
- Maleki, S., Zarei, J., Zadoli Khajeh, Sh. (2019). Evaluation of indicators of good urban governance with neighborhood-centered management approach (Case study: Hamedan neighborhoods), Geography and urban planning of Manteghara, No. 29, Winter, 74-61. (in Persian)
- Mohammadi, A., Rafiei, F. (2016). Investigating the role of Mabna neighborhood planning in sustainable neighborhood development (Case study: Hosseinieh neighborhood of Zanjan), Urban Planning Geography Research, Volume 4, Number 3, Fall, 347-367. (in Persian)

- Moroke, T., Schoeman, I. (2019). Developing a neighbourhood sustainability assessment model: An approach to sustainable urban development, *Sustainable Cities and Society* (2019), <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101433>.
- Nourian, F., Mozaffaripour, N. (2013). Evaluating the performance of neighborhood-based management with emphasis on social capital indicators under study: 7 neighborhoods of District 1, District 21 of Tehran Municipality, *Journal of Fine Arts - Architecture and Urban Planning* Volume 18, Number 4, 56-47. (in Persian)
- Park, Y, Oliver Rogers, G. (2015). Neighborhood Planning Theory, Guidelines, and Research: Can Area, Population, and Boundary Guide Conceptual Framing, *Journal of Planning Literatur*, Vol. 30(1) 18-36 · February, DOI: 10.1177/0885412214549422.
- Pars Arian Raoud Consulting Engineers. (2013). Empowerment program for informal settlements and empowerment measures for their communities with emphasis on urban improvement of Ardabil from a urban perspective. (in Persian)
- Pruzen, I., Karkabadi, Z., Arghavan, A. (2017). An Analysis of the Sustainability of Urban Neighborhoods Based on Sustainable Development Indicators (Case Study, Mahabad City), *Quarterly Journal of New Attitudes in Human Geography*, Year 9, Issue 2, Spring, 104-124. (in Persian)
- Ratcliffe, J., Krawczyk, E. (2011). Imagineering City futures: The use of prospective through scenarios in urban planning, *Science Direct, Futures*.
- Sheikhzadeh, F., Mohammadi, M., and Shahivandi, A. (2018). Developing a Neighborhood-Based Strategic Planning Model with Emphasis on the Healthy City Approach (Case Study: Sarban Neighborhood, Bojnourd), *Journal of Geography and Urban Space Development*, Fifth Year, No.1. (in Persian)
- Smith, M. K. (2011). Neighborhoods and Regeneration, Theory, Practice, Issues, *The Encyclopedia of Informal Education*, [www.infed.org/community/neighbourhoods and regeneration.htm](http://www.infed.org/community/neighbourhoods_and_regeneration.htm).
- Statistical Yearbook of Ardabil Province. (2016). Ardabil Province Program and Budget Organization. (in Persian)
- Statistics Center of Iran. (2016). General Census of Population and Housing of Ardabil Province. (in Persian)
- Talmage, C. A., Hagen, B., Pijawka, D., Nassar, C. (2018). Measuring Neighborhood Quality of Life: Placed-Based Sustainability Indicators in Freiburg, Germany, *Urban Sci.* 2018, 2, 106; doi:10.3390/urbansci2040106.
- Tarh va Kavosh Consulting(in Persian). (2007). Master plan of Ardabil city
- Wates, N. (2008). *The Community Planning Event Manual; How to Use Collaborative Planning and Urban Design Events to Improve Your Environment*, Publish, Earth Scan, London.
- Whittingham, N. (2013). Towards the healthy city: An urban planner's reflection on health , and wellbeing, *Global Built Environment Review*, 8(2), 61-87.
- World Bank. (2018). Urban Development, Retrieved 29 May 2018, from [www.worldbank.org/ en/ topic/urbandevelopment/overview](http://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview)
- Yigitcanlar, T., Dur, F., Dizdaroglu, D. (2015). Towards prosperous sustainable cities: A multiscalar urban sustainability assessment approach, *Habitat International*, 45, 36-46.
- Zanganeh, A., Prizadi, T., Saki, M. (2017). Boroujerd Central District Neighborhood Development, *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, Year 17, Issue 45, Summer, 183-165. (in Persian)
- Zhang, Q., Yung, E., Chan, E. (2018). Towards Sustainable Neighborhoods: Challenges and Opportunities for Neighborhood Planning in Transitional Urban China, *Sustainability* 2018,10,406 doi:10.3390/su10020406.

- Ziari, K., Rabbani, T., Saed Mocheshi, R. (2017). A New Paradigm Study in Planning with Emphasis on Urban and Regional Planning (Principles, Concepts, Approaches and Methods), University of Tehran Press, Tehran, Iran. (in Persian)
- Ziari, K., Tavousian, A., Salmani, M.A., Rezaei, H. (2014). Estimation and Leveling of Neighborhood Development with Emphasis on Social Capital Components, Case Study: Abarkooh Neighborhoods, Urban Research and Planning, No. 18, 76-59. (in Persian)

Evaluation of Factors Driving Neighborhood Planning With Future Research Approach in Ardabil City

Piri. Issa *

Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Zanzan University,
Zanzan, Iran

Mohammadi. Alireza

Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Mohaghegh Ardabili
University, Ardabil, Iran

Shokripour Dizj. Hossein

PhD in Geography and Urban Planning, Zanzan University, Zanzan, Iran

---

Extended Abstract

Introduction

Neighborhood Planning It includes all the dimensions and characteristics of urban life that can be achieve the highest goal of the urban plan which is called spatial justice, by evaluating its driving factors and provides a suitable platform for sustainable urban development.the neighborhood, as one of the organs of the city system, is the basis of many urban policies and methods in the development of the world's urban sustainability landscape. The neighborhood approach has been proposed as a solution to deal with the physical disintegration of cities and the decline in social quality of contemporary urban environments, which have been formed in uniform contexts devoid of identity and spatial distinctions. According to this, the main goal of this research is to identify and driving the key factors of neighborhood planning with a future research approach in Ardabil city.

Methodology

The method of research of this study in terms of purpose is applied and in terms of nature and method is descriptive-analytical. the statistical population of the research includes researchers in the field of neighborhood planning in Ardabil city. the sample size was 30 people that obtained by the snowball sampling(with theoretical saturation) and analyzed the data of this research with Micmac software. The working method is such that first the important variables in the desired domain are identified, then they are entered in a matrix such as the impact analysis matrix, and the degree of connection between these variables in the related domain is recognized by experts. The variables in the rows affect the variables in the columns; In this way, row variables are influential and column variables are influential. The correlation of variables is measured with numbers between zero and three. Such that, based on the opinions of the group of experts, they are valued in the form of numbers (zero means no), (1 means weak effect), (2 means medium effect) and (3 means high effect).It should be noted that the questions of the questionnaire were first approved by the experts and then measured in the experimental environment, and the results of the Cronbach's alpha test for the researcher-made questionnaire were equal to 0.894, which indicates the high reliability of this tool research.

---

* (Corresponding Author) isapiri@znu.ac.ir

Result and discussion

Ardabil city, which is the capital of Ardabil province, is located between Talash and Sablan mountains. According to the 2013 census, the population of Ardabil city was equal to 485,153 people, while in 2015, its population increased to 564,474 people. according to the latest division, it includes 5 regions and 51 neighborhoods. Ardabil city like the other city of Iran country confront with excessive development; It has aggravated social, economic and environmental issues in the city. the result of these conditions has been the disruption of social and biological balance and stability, and spatial inequalities, especially in neighborhoods, and the lack of necessary capacities for harmonic development has to led the instability of neighborhoods. In the meantime, the differences and imbalances in the different textures of Ardabil city surface in the four forms of old texture (traditional and worn out) and marginal (informal settlement and transformed rural) and middle texture and new texture (planned) are related to this imbalance and instability in the urban scale is fueled. In order to achieve this goal at the level of Ardabil city, it is necessary to identify the key factors and driving forces of neighborhood planning in Ardabil city. the findings show that the distribution of the variables in the influence-affectability axis shows the stability or instability of the neighborhood planning system in Ardabil city. the variables of laws and instructions, strategic vision, administrative system, delegation of responsibility and legality, have the highest rankings of influence and variables of social trust, participation of residents, collective agreement, security and delegation of responsibility, have the highest rankings of overall influence. In totally, among the 23 variables which examined, 12 variables of those like rules and guidelines, administrative system, strategic insight, responsibility-responsibility, upstream plans, legality, justice-oriented, transparency, collaborative platform, delegation of responsibility, effectiveness and accountability have been selected as driving factors of neighborhood planning in Ardabil city.

Conclusion

Based on the result that we should considered the key role of the mentioned factors in this research of any neighborhood planning in Ardabil city. These variables have high influencing power and low dependence in improving neighborhood planning and they should be considered the first priority in planning a neighborhood in Ardabil city. Interaction between the government (regulating laws and balancing the relations of civil institutions), civil society (facilitating interactions between society and politics) and the private sector (creating income and jobs), redefining and resetting the power structure (political, economic and social) in organizations local, planning budget provision and budget distribution based on the principles of social capital, having a strategic and long-term vision of city managers for the future of the city and citizens, etc. are among the suggestions for better advancement of neighborhood planning with an emphasis on the future approach of research

Keywords: Neighborhood Planning, Driving Factors, Cross Impact Analysis, MicMac Software, Ardabil City.
